

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEËRLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEËRLANDSCH INDIË.

VIERDE DEEL.

^{c'p}
AMSTERDAM,

FREDERIK MULLER.

BATAVIA, VAN HAREN, NOMAN EN KOLFF.

1856.

R E I S

IN DE

NOG ONAFHANKELIJKE BATAK-LANDEN

VAN

KLEIN-TOBA, OP SUMATRA, IN 1844.

DOOR

OSCAR VON KESSEL.¹

(VERTAALD UIT "DAS AUSLAND" 1854.)

Tot aan het einde van 't jaar 1843 had er eene goede verstandhouding geheerscht tusschen de vrije Batak-landschappen van Klein-Toba en de ten Zuiden daaraan grenzende districten Sipirok en Angkola, reeds aan de Nederlandsche heerschappij onderworpen. In het laatst van genoemd jaar had er intusschen eene verstoring plaats. Twaalf Bataks van Toba hadden zich op Nederlandsch gebied begeven, om wapenen en andere zaken aan te koopen. Op hunne terugreis werden zij door de bewoners van een tot Sipirok behoorend dorp aan de grenzen, overvallen en trouweeloos vermoord. Deze daad, door Nederlandsche Bataks, op Nederlandsch gebied volbragt, verwekte eene groote verbittering bij de bloedverwanten der vermoorden, welke slechts eenige dagreizen van de grenzen woonden; zij waagden het ondertusschen niet, eenige wraak te nemen, daar zij vreesden, dat zij door eene schending van het Nederlandsch gebied ligt hunne tot nog toe behouden onafhankelijkheid kon-

¹ In de Inleiding der "Aanteekeningen over de landen van het stroomgebied der Kapoëas, van Mr. D. W. C. Baron van Lijnden en J. Groll," te vinden in den 2^{den} Jaargang van het *Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, op bl. 538 vg., vindt men van dezen schrijver het volgende opgeteekend: "De Luitenant O. von Kessel was "belast met de opname van het stroomgebied der *Kapoëas*. Hij heeft daartoe het land, "meer dan eenig ander, moeten doorkruisen. Hij is aan de *Boven-Kapoëas* nog algemeen bij naam bekend en wordt daar geroemd als een ijverig werkman, die geene gelegenheid liet voorbijgaan om zich te onderrigten. Echter is er niets van hem in het licht "verschenen dan de [zeer belangrijke] statistieke opgaven, voorkomende in het Indisch "Archief, 2de deel, 1ste Jaarg." Wat dit laatste betreft, zie men hierachter, blz. 65.

den verliezen. En inderdaad, dit zoude gevaarlijk geweest zijn. De toenmalige Gouverneur van Sumatra, generaal Michiels, die te gelijker tijd veldheer en staatsman was, had eene grondige en juiste kennis van 't geen tot Sumatra betrekking had. Zijn streven was geheel Sumatra te onderwerpen, terwijl de Nederlandsche regering van haren kant bepaalden last gaf, haar gebied niet te vergrooten, afgeschrikt als zij was door de groote sommen, die de bezetting van dit land reeds gevorderd had, en welke nog verre van gedekt waren door de opbrengsten van het land, schoon deze in de laatste jaren telkens een hooger cijfer bereikt hadden. De Generaal liet intusschen geene gelegenheid voorbijgaan, die hem in staat stelde zijn plan door te zetten, en aan zulke gelegenheden ontbrak het niet. De nog vrije landen, door Maleijers bewoond, lieten zich hier en daar tot opstand overhalen, en werden dan gestraft met de bezetting en inlijving van hun gebied.

De spanning door den beganen moord ontstaan, hield mij wel niet terug van het ondernemen mijner reis in de vrije landen; doch ik zag mij dientengevolge genoodzaakt, ten einde Silindong te bereiken, een' anderen weg in te slaan, dan ik in een ander geval zoude gekozen hebben, en mijnen weg niet te nemen door die districten, welke zulk eene zware beleediging hadden ondergaan. Indien deze hinderpaal niet bestaan had, dan zou de naaste of liever de meest gevolgde weg daarheen wel dezelfde geweest zijn, dien D^r. Junghuhn eenige jaren vroeger genomen had. Ik zag mij dus nu verplicht, het tusschen Sipirok en Sikoempoe lan gelegen, onbewoonde dal der Batang-Taroh door te trekken, en de rivier van dien naam stroom-opwaarts te volgen. Dit dal vormt eene wildernis ter lengte van drie dagreizen, zeldzaam door een' Batak, nooit nog door een' Europeaan betreden. Mijn gezelschap bestond uit 20 Bataks van Sipirok, onder welke zich twee aanzienlijke hoofden bevonden, en mijne Maleische bedienden Kitjil en Gedang. De Bataks droegen mijne bagaadje en waren met lanssen gewapend; ik zelf droeg een lang geweer met één loop, dat bijzonder juist trof, terwijl mijne beide Maleijers met nog twee andere Luiksche geweren met dubbelen loop voorzien waren.

Nadat wij, alvorens de grenzen van Sipirok te bereiken, nog tweemaal ons nachtkwartier hadden gehouden in bevriende, door Bataks be-

woonde, dorpen, sloegen wij den weg in, die door de wildernis voert. Het smalle voetpad, dat wij volgen zouden, was bijna niet meer te zien, en moeilijk zoude het ons gevallen zijn, teregt te komen, zonder eenige met het terrein bekende gidsen. Eenige Bataks gingen gestadig voor ons uit, om het pad zichtbaar te maken en van slingerplanten en dorens te zuiveren. Links hadden wij steile rotsmassa's van 3 à 500 voet hoog, aan welker voet de Batang-Taroh schuimend voortrolde. Aan onze rechterzijde hadden wij een' bergrug van 8—900 voet, die de andere zijde van het dal vormde, en ons dan eens tot op een' afstand van eene halve mijl naderde, dan weder eene mijl van ons voortliep. Onze weg voerde ons over de helling van deze bergstreek, een heuvelvormig terrein, door holle wegen doorsneden, en begroeid met alang-alang en *jungles*, of met digte, eeuwenoude bosschen.

Het geheele dal, dat wij thans doortrokken, was vroeger sterk bevolkt geweest. Door de rooftogten nochtans van de Mohammedaansche Maleijers van Rau, 50 mijlen meer zuidelijk, was elk spoor van de vroegere, talrijke dorpen verdwenen, en eene bevolking van circa 30,000 zielen was deels verdreven, deels tot slavernij gebragt, deels door het zwaard omgekomen; deze strooptogten der Maleijers hadden vóór 30 of 40 jaar plaats, voor dat de Nederlanders dit deel van Sumatra in bezit genomen hadden. De Maleijers hadden vroeger zelven het bestuur in handen in sommige andere streken van de Batak-landen, b. v. in Mandaheling, thans ook onder Nederlandsche heerschappij; ze oefenden er een boven alle beschrijving wreed en despotiek gezag uit. De Bataks moesten jaarlijks het grootste deel van hunnen oogst aan de Maleijers afstaan, en waren tot het kosteloos bewijzen van allerlei diensten genoodzaakt. De schoonste, zelfs gehuwde, vrouwen werden hun op eene echt Mohammedaansche wijze ontnomen. Ik heb hooren verhalen, dat de toenmalige Toeankoe van Rau in alle dorpen der Bataks het derde deel der mannen liet dooden, en wel dezulken, die er op het oog het moedigst en sterkst uitzagen; door dezen maatregel wilde hij elke kiem van oproer verstikken. Ten einde zich bij de slecht gewapende Bataks van Angkola en Sipirok ontzag te verschaffen, bedachten zij daarenboven het volgende middel. De Maleijers bedienden zich van door hen zelven

vervaardigde lontgeweren (*badil*) en insgelijks van sabels (*padang*), welker klingen, zoo als bekend is, voortreffelijk kunnen genoemd worden. Om nu echter deze klingen en hunne eigene lichaamskracht in al wat beide schrikkelijks hadden, te toonen, zaagden zij des nachts jonge pinang-palmen (eene buitengewoon harde houtsoort), ter dikte van een been, tot op een' duim na, door, en wachten dan de gelegenheid af om over dag, ten aanschouwen der arme bedrogen Bataks, deze stammen met enkele sabelhouwen te vellen. Zulk eene ongehoorde kracht en deugzaamheid van klingen kon wel niet anders dan de lafhartigheit en schuwheid der Bataks doen toenemen. Men moet zich over zulk eene ligtgeloovigheid niet verwonderen; de zaag toch was een werktuig, dat bij de Bataks geheel niet of maar weinig bekend was, en het geloof aan tooverij en bovennatuurlijken invloed is bij alle volken, die niet of ten halve beschaafd zijn, van zulk eene overwegende kracht, dat men ook aan 't ongeloofelijke geloof slaat. Het moet toegestemd worden, dat het inbezitnemen der Bataklanden door de Nederlanders eene groote weldaad voor de bevolking geworden is, en nogtans is het er verre af, dat de Bataks tevreden zouden zijn met het tegenwoordig bestuur. De voornaamste oorzaak daarvan ligt in den hun aangeboren afkeer van het werk; de Maleijer is lui en traag, de Batak is zulks in veel hooger mate. De arbeid, dien men thans der bevolking heeft opgelegd in de aangelegde koffij- en indigoplantaadjes en in het onderhoud van communicatie-wegen, is naar evenredigheid matig, maar toch te zwaar in het oog van den tragen Batak, bij wien de ledigheid boven alles gaat. De schrik, dien de heerschappij der Maleijers had ingeboezemd, is door de tegenwoordige bevolking reeds geheel vergeten; zij stelt er geen prijs op, thans in orde en veiligheid te kunnen leven. Het werk hun opgelegd mishaaft hun; dit is evenzeer het geval in de overige Maleische landen van Sumatra, hier in minder, elders in hooger mate. Inwendige veeten, roof en moord waren hier vroeger aan de orde van den dag, terwijl nu goede wegen zich in alle rigtingen door het land uitstrekken, en de volken eene onbekende vrijheid genieten. De Nederlandsche regering heeft hen in 't bezit gelaten van hunne eigene regering en wetten (*Adat*), het opzigt opdragende aan aangestelde ambtenaren, die op hunne

beurt onder zulk een scherp toezigt gesteld zijn, dat ze niet de minste willekeur kunnen uitoefenen. Ongetwijfeld is ook in de Maleische landen de tot nog toe slechts matige arbeid in de plantaadjes en aan de wegen eene reden tot ontevredenheid; intusschen is hier de haat tegen de Christenen, door hen als Mohammedanen overgeërfd, meer bijzonder in 't spel; onverdragelijk is het hun, onder Christelijke heerschappij te staan. Het is wel te voorzien, dat het op Sumatra niet blijven zal bij zulk een' matigen arbeid, en dat deze niets anders is, dan een door staatkunde als noodzakelijk voorgeschreven maatregel.

Toen wij 's namiddags, omstreeks 4 uren, aan eene plaats kwamen, die bijzonder geschikt scheen tot een bivouac, sloegen wij er ons leger op, d. i. bouwden wij uit takken eenige hutten. Onderweg had ik behalve sporen van olifanten en rhinocerossen, er ook eenige bemerkt van buffels¹, en mijn bediende Kitjil deelde mij de tijding mede, dat er in de nabijheid van ons bivouac een heel versch spoor van een' buffel te zien was. Mijn geluk willende beproeven, drong ik eenige honderde schreden het bosch in, gevolgd door Kitjil, die het geweer met dubbel loop droeg, hetwelk met kogels geladen was. Voorzigtig sloop ik verder voorwaarts, toen ik een meermalen herhaald snuiven hoorde, en zulks te meer, daar ik wegens het digte boomgewas niet ver zien konde. Wat verder doordringende, werd ik eindelijk den buffel gewaar, die circa 40 schreden van mij afstand in eene niet bijzonder uitlokkende houding, want hij liet den kop hangen en scheen bepaald op mij te loeren. Aan het fonkelen zijner oogen en aan het herhaalde schudden met den kop was het bijkbaar, dat ik elk oogenblik een' aanval te duchten had. Aanstonds fluisterde ik mijn' bediende toe, zich op een' boom te redden; zelf plaatste ik mij dicht bij een' anderen, om dien in geval van nood dadelijk te kunnen beklimmen. Intusschen zag ik in de reeds ingevallen schemering en het donkere woud nog slechts iets van

¹ Op Sumatra komt de buffel, karbouw, als trekdier algemeen in gebruik, zeer dikwijls in 't wild voor, en heet in dezen toestand *karbau-djalang*. Ik heb wel eens groote kudden van deze wilde buffels gezien. De Maleijers beweren intusschen dat de dieren, waarvan deze thans wilde buffels afstammen, niet oorspronkelijk wild, maar tamme beesten geweest zijn.

de horens en nu en dan het fonkelen van de oogen. Ik schoot mijn geweer af in de rigting, waar ik giste, dat mijn mikpunt zich bevond, wierp het onmiddelijk over den schouder, en bevond mij een paar seconden later in den daartoe uitgekozen boom; de zware val van het dier, die mijne ooren trof, overtuigde mij echter weldra, dat ik geen mischot gedaan had. Het schot had intusschen de Bataks doen toeschieten, die, wel voldaan over den onverwachten buit, zich beijverden, er de beste stukken van af te snijden en ze naar ons bivouac te brengen.

Na nog drie dagreizen gemaakt, en nog tweemaal het lief en leed van een bivouac ondervonden te hebben, kwam ik te Sikoempoelan aan. Naar gissing liggen hier, op eene vlakteruimte van 6 à 8 vierkante mijlen, 12 of 15 dorpen der Bataks, waarvan Sikoempoelan, met 50 à 60 huizen, het grootste en voornaamste is. De wijze, waarop de Bataks hunne huizen bouwen ¹ is geheel verschillend van die der Maleijers op Sumatra; de bouworde der laatstgenoemden heeft wel iets van den Chineschen stijl, terwijl de woningen der Bataks, met een smal front en onevenredig hooge daken, aan de gothische bouworde doen denken. In Mandaheling en de Batak-landschappen, die onder de Maleische heerschappij zoo veel te lijden hadden, ziet men over het geheel nog niets dan armoedige en morsige hutten, uit bamboes vervaardigd; nu en dan ziet men slechts een huis in genoemden stijl opgetrokken, en bewoond door een voornaam opperhoofd (*radja*). In Toba daarentegen is de oude oorspronkelijke bouwtrant nog het meest bewaard gebleven. Over het algemeen komt het mij voor, dat de Bataks meer dan de Maleijers tot het indo-germaansche ras behooren, en dat hunne taal een aanmerkelijk grooter aantal teltische en germaansche woorden bevat dan de Maleische. In 't oog vallend is bij sommige Bataks de overeenkomst in vorm van aangezicht en schedel met de Grieksche, ook is de kleur hunner huid doorgaans iets ligter, dan die der Maleijers; men ziet bij hen meer bruin, dan zwart haar, soms zelfs heeft het veel van blond. Ik moet hier intusschen bijvoegen, dat ik diezelfde opmerkingen, ofschoon dan

¹ Uit dezelfde bouwstof heb ik op eene kleine schaal eenige modellen doen vervaardigen van huizen, zoo als die door de Bataks en Maleijers op Sumatra bewoond worden. Deze bevinden zich in het Ethnographisch Kabinet te Berlijn.

ook in geringe mate, bij de Maleische bergvolken op Sumatra gemaakt heb. Bij deze lieden, even als onder de Bataks, vindt men soms de schoonste en zuiverste gelaatsvormen; evenwel ontmoet men veelvuldiger bij hen allen den leelijksten Maleischen en Mongoolschen vorm; mij komt het dientengevolge als zeer waarschijnlijk voor, dat twee of meer rassen zich hier met elkander hebben vermengd, en wel denkelijk een van 't vastland hierheen gekomen indo-germaansch ras met de oorspronkelijke polynesische inwoners. Ofschoon de kleeding der Bataks slechts uit twee stukken stof bestaat, van 4 el lang en 2 breed, ziet die er toch heel eigenaardig en pittoresk uit; het eene stuk wordt om de heupen geslingerd en met een' gordel vast gemaakt, op dezelfde wijze als bij de Javaansche volksdragt; het andere stuk wordt als een mantel om de schouders geslagen. Een tulband draagt er toe bij, om het imposante van het geheel te verhoogen. Dit laatste kleedingstuk is intuschen reeds in onbruik geraakt in Mandaheling en Angkola, en is daar vervangen door den Maleischen hoofddoek; over 't algemeen winnen de Maleische gebruiken en zeden in deze laatste landen hoe langer hoe meer veld, en wordt de leer van den Koran er steeds meer verbreid en omhelsd. Het weven dezer stoffen geschiedt met bijzonder veel bekwaamheid en smaak door de vrouwen zelve, uit een door haar vervaardigd katoenen garen. In de zuidwaarts gelegen landschappen Sipirok, Angkola en Mandaheling kan men aan de kleeding zien welken rang iemand bekleedt. De kleeding van den *radja* onderscheidt zich door een bijzonder model, dat in kleur en vorm nooit verschillend is, en door een' zoom, van ingeweven parels uit glas gemaakt, en ter breedte van een' duim, — van de kleeding van den vrije (*ripié*), en deze verschilt weder door een ander model van het kleed van den lijfeigene. Ofschoon er een onderscheid van stand is, namelijk erflijke adel, vrijen of burgers en slaven, kan men nogtans niets daarvan ontdekken in den omgang en de zamenleving. Op de slaven rust alleen de verplichting tot veld- en handarbeid; voor 't overige behandelt men hen zacht en vriendelijk; ook kunnen zij niet naar willekeur gestraft worden, aangezien dit geschiedt door een' verzamelden raad, die bij begane misdrijven of overtredingen naar de bestaande wetten uitspraak doet. Ceremoniële eerbewijzen, groe-

ten of zelfs in 't oog vallend onderdanig gedrag van de mindere klassen ten opzichte hunner meesters, daarvan bemerkt men niets.

De nog onafhankelijke dorpen der Bataks in Sikoempoelan, Toba enz. maken in zeker opzigt kleine vrijstaten uit, ieder dorp op zich zelf, en ofschoon een algemeene band ze tot landschappen vereenigt, zoo is dit toch maar enkel bij naam. Ieder dorp heeft zijne eigene veeten en oorlogen en regelt zijne lokale aangelegenheden zonder inmenging van eenig ander dorp. Niets is gemakkelijker dan zulk een land te veroveren; nijd, afgunst en inwendige verdeeldheden staan in den weg tot eene naauwere vereeniging, en deze omstandigheid heeft voor de Maleijers de mogelijkheid doen geboren worden, hen met weinig moeite te onderwerpen. Van de thans nog onafhankelijke landschappen is het getal inwoners niet naauwkeurig op te geven; ik schat ze op 2 à 300,000 zielen, terwijl de bevolking der aan de Nederlanders onderworpen landen Groot- en Klein-Mandaheling, Angkola en Sipirok circa 200,000 zielen beloopt zal.

De wapenen der Bataks bestaan in kleine, drie voet lange lontgeweren, sabels van 2 voet lang, gewoonlijk zonder schede, en werplansen; geen schilden. De Maleische dolk (kris) is bij hen niet in gebruik; in plaats daarvan dragen zij messen in den gordel, die naar de verschillende landschappen een' verschillenden vorm hebben, en eigenlijk meer tot huiselijk gebruik, dan tot wapen bestemd zijn. Zij zelve maken hun buskruid, dat veel van het kruid voor onze kanonnen heeft; even als 't Maleische is dit met te veel zwavel vermengd, en heeft dus niet veel kracht. Hunne geweerkogels zijn, even als die der Maleijers, van tin of lood, met kleine steenen, glasscherven of andere bestanddeelen gevuld, om de wonden gevaarlijk te maken. In eene patroontasch van buffelleder, die zij om 't lijf gebonden hebben, zijn 20 à 40 kleine patronen in een even groot aantal bamboesrietjes gestoken. De lontgeweren zijn ver van algemeen; in een dorp vindt men naar evenredigheid 10 of 20 van de honderd strijdbare manschappen daarmede gewapend.

Indien men de voortbrengselen der industrie van de Bataks en Maleijers met elkander vergelijkt, dan staan de werken van de smederijen der Bataks ver ten achteren bij die der Maleijers. De Maleische weverijen op Sumatra in zijde en goud, leveren wezenlijke kunstwerken, hoewel

ook de stukken der Bataks in dit opzigt lof verdienen, schoon ze van grovere draden vervaardigd zijn. Onovertreffelijk zijn daarentegen op Sumatra de werken der Maleijers in goud en zilver, en ik ken geen volk op de aarde, dat meer kunst, fijnheid en smaak aan den dag legt in 't vervaardigen van draadwerk, ja, ik twijfel er aan, of dat der Italianen met het Maleische vergeleken, de proef zoude kunnen doorstaan.

Een tak van industrie, waarin de Bataks het bijzonder ver gebragt hebben, zijn hunne koperen werken. De koperen tabakspijpen, sabelgevesten, armringen en andere voorwerpen, die ik in Toba te zien kreeg, hadden opmerkelijk veel overeenkomst met de oud-Egyptische vormen. Het koper speelt eene hoofdrol bij de Bataks van Toba; dit is niet het geval in de meer zuidelijk gelegen landschappen, alwaar men de bewerking ook niet verstaat. Aan de tabakspijpen kan men in Toba de verschillende rangen en standen kennen. De opperhoofden van Silindong rookten bij de vergaderingen, die ik bijwoonde, uit geel koperen pijpen van 5 à 6 pond, die heel fraai bewerkt waren, terwijl de grootte der pijpen, naar evenredigheid dat de rooker tot een' minderen stand behoorde, afnam, zoodat zij, die tot den geringsten stand konden gerekend worden, pijpen hadden, die eene span lang, en 4 à 5 lood zwaar zullen geweest zijn. In vroeger tijd, meer dan tegenwoordig, waren de aanzienlijkste hoofden in Toba bij openbare gelegenheden omhangen met eene ketting van 4 à 6 el lang en 5 à 6 pond zwaar, die zij om het lijf en de schouders droegen, en aan welker ééne einde eenige kleine instrumenten waren vastgehecht, b. v. een pijpenwroeter, een tangetje voor 't uittrekken van den baard, een oorlepeltje, tandenstoker, enz.

Dat de Bataks een eigen letterschrift hebben is bekend; er bestaat intusschen eenig onderscheid in de schrijfteekens tusschen Toba en de zuidelijke landschappen; ook schijnt de taal dezer beide landen in dezelfde betrekking te staan als 't Hoogduitsch tot het Nederduitsch. In de dorpen der Bataks zijn niet veel geschreven boeken (*poestaha*) te vinden, gewoonlijk zijn er maar 1 of 2 ten hoogste, welker inhoud geene waarde heeft voor den geschiedvorschcr, want grootendeels zijn ze van lateren oorsprong, en handelen ze enkel over droomen, tooverij, de aanwijzing van geluks- en ongeluksdagen, enz. Eenige andere bevatten

hunne wetten (*Adat*). Deze manuscripten zijn geschreven op stukken witte. boomschors van 20 à 40 voet lengte, die in den vorm van een boek zaamgevouwen zijn. Zoo als ik vernam, moeten er echter nog eenige geschreven historische overleveringen in gering aantal bestaan; geen van deze konde ik echter in mijn bezit krijgen, ofschoon ik het geluk had, 15 andere boeken te kunnen verzamelen en naar Europa mede te nemen.

Wanneer men nu aanneemt, dat de Bataks een volk zijn, dat zich met landbouw en veeteelt bezig houdt; dat zij in dorpen wonen, en wel in hechte huizen, die soms 60 voet hoog zijn; dat de schrijfkunst en het lezen bijna algemeen onder hen bekend zijn; dat zij eene tijdrekening en geschreven kalenders, naar maanjaren berekend, hebben; dat zij voorts vergevorderd zijn in eenige takken van nijverheid, dan moet het iedereen natuurlijk verwonderen, dat zulk een volk tot de menscheneters behoort. Naar de wetten des lands worden zekere misdaden, met name ook de echtbreuk, met den dood gestraft, en tevens wordt zulk een misdadiger in 't openbaar door de aanwezigen opgegeten; dit lot is ook het deel der krijgsgevangenen, indien deze althans niet door de bloedverwanten vrijgekocht worden. Zulks geschiedt op de volgende wijze. De gevangene of boosdoener wordt aan een' paal gebonden; het gansche dorp verzamelt zich, en nadat eenige redenaars een uitvoerig tafereel hebben opgehangen van de misdaden, waar aan de ter dood veroordeelde zich heeft schuldig gemaakt, snijdt de voornaamste van de vergadering, of ook wel degene, die de belediging ondergaan heeft, het slagtoffer den tip van de neus af, doopt dien in een stuk vaatwerk, met citroensap gevuld en gebruikt dien voorts even als een' oester; een ander snijdt daarop de wangen af, een derde de palmen der handen en allen verteren ze deze stukken ten aanzien van den ongelukkige, die ter dood gebracht wordt, tot dat eindelijk allen op hem aanvallen. De langer of korter duur van dit pijnigen hangt nu grootendeels af van de zwaarte des misdrijs, en voorts van het al of niet tegenwoordig zijn van personen, wier haat bijzonder opgewekt is. Het moet nogtans gezegd worden, dat de jonge vrouwen geen deel nemen aan zulk een feest en nog minder aan den maaltijd.

De toovenaar of bezweerder van het dorp neemt bezit van den paal,

waaraan het slagtoffer zijn leven eindigde. Hij voert dien mede naar het bosch, waarin hij zich negen dagen ophoudt; gedurende dien tijd vast hij, en leeft alleen van wortels of wilde vruchten, terwijl hij zich tevens door bezweringen in verband stelt met zekere geesten, met wier hulp of door wier invloed hij in die 9 dagen op eene geheimzinnige wijze een' tooverstaf uit den paal vervaardigt. Daaruit worden gewoonlijk met veel behendigheid allerlei monsters, slangen, hagedissen en mensche-lijke gedaanten gesneden. Eindelijk keert de toovenaar terug, nadat de staf nog bestreken is met het bloed van het slagtoffer en er een bosje van diens hoofdhaar aan 't boveneinde vastgemaakt is.

In 't vervolg dient de aldus vervaardigde staf bij allerlei tooverij en bezweringen; somtijds verandert men hem ook in een oorlogswapen, door aan het benedeneinde de punt van eenen lans te bevestigen, in welk geval men er zich van bedient bij onlusten en op krijgstogten. Met groote moeite gelukte het mij, vijf dergelijke staven in handen te krij- gen, van welke er 2 in 't Museum te Berlijn bewaard worden. Wat de godsdienstige begrippen der Bataks betreft, zij gelooven aan een almachtig Wezen, Dibatta (dat overeenkomt met den sanskritischen term Dêwata). Hij deelt bevelen uit aan zes mindere godheden, die voor het heil der menschen zorg dragen en hen leiden. Eene zevende, kwaadbedoelende godheid vervolgt de menschen en zoekt hun nadeel te berokkenen. Deze zelfde overblijfselen van eene Boeddha-dienst, die hier waarschijnlijk vroeger plaats had, heb ik insgelijks bij een groot deel der Dajaksche stammen op Borneo gevonden, en hiervan eene beschrijving gegeven in het voorjaar van 1853, welke te vinden is in het Journaal der Société de Géographie, te Parijs. De beide volken hebben intusschen alleen de historische overlevering van een vroeger geloof bewaard, zoodat er thans geene sprake kan zijn van eene eigenlijke eeredienst. Op Sumatra echter, zoowel als op Borneo, moet er eene Boeddha-dienst bestaan hebben, want de ruïnen van tempels en beelden worden in beide landen aange- troffen, op Sumatra bij Pitja-kolling (in de Batak-landen), op Borneo bij Sanggouw; deze zijn intusschen niet in zulk een' grootschen stijl op- getrokken als de ruïnen van deze tempels op Java en het vaste land.

Na deze uitweiding, die ik voor noodzakelijk hield, zal ik voortgaan

met mijne reis en aankomst te Sikoempoelan. De 50 à 60 huizen van het dorp, die dicht bij elkander gebouwd waren, vormden een' hoofdweg en 2 of 3 kleine bijwegen of straten. Eene betrekkelijk kleine plaats, die van gelijke lengte en breedte was, en in 't geheel misschien 250 à 300 schreden in omtrek had, werd slechts ingenomen door het geheel der huizen, die geene andere tusschenruimte hadden, dan alleen de straat. Eene houten omheining van 8 à 10 voet hoogte en eene dikte van 8 of 4 duim, omgaf het dorp en was de eenige versterking daarvan.

Een levendig oorlogsrumoer had er bij mijne aankomst te Sikoempoelan plaats, dewijl de staat van beleg juist afgekondigd was; ik werd intuschen zonder zwaarigheid toegelaten, daar ik door een' vooruitgezonden Batak daags te voren van mijne aankomst had verwittigd. De *soppo* (het raadhuis) van 't dorp werd mij en mijn gezelschap als verblijfplaats aangewezen. Nadat ik een uurtje uitgerust had, verscheen het opperhoofd Si-Olloh met zijne bloedverwanten, en hield eene lange aanspraak in de volkstaal, die ik door een' tolk in 't Maleisch moest laten overzetten. De hoofdinhoud van deze redevoering was, dat hij te mijner eere een varken had laten slagten, waarvan hij mij een gedeelte aanbod met een' zak rijst, eenige kippen en vruchten. Ik, van mijn' kant, beantwoordde deze beleefdheid, die minder aan Radja Si-Ollohs milddadigheid, dan wel aan de gewoonte der Bataks moet toegeschreven worden, met een tegengeschenk van eenige ellen rood laken voor een buis of iets dergelijks en eenige ponden pruimtabak. Radja Si-Olloh inspecteerde met veel nieuwsgierigheid mijne percussie-geweren; hij zelf bezat een Europeisch musket.

Ten einde een' zekeren indruk op de verzamelde bevolking te maken, besloot ik eene kleine oefening in 't schieten te houden. Van te voren had ik mijn geweer met dubbelen loop met snippenhagel geladen. Ik nam dus twee eijeren in de regterhand en 't gespannen geweer in de linker; wierp de beide eijeren 40 of 50 voet hoog in de lucht en schoot met iederen loop een ei in stukken. Daar men in de waan verkeerde, dat ik met kogels geschoten had, meende het volk eene tooverkunst te hebben zien uitvoeren.

Sedert eenige weken verkeerde Sikoempoelan in oorlog met een dorp,

dat $\frac{1}{2}$ mijl er van verwijderd was en Tandjong-Doeri heette; alle twee of drie dagen, naar dat de gelegenheid zulks medebragt, hadden er op het tusschenliggend terrein schermutselingen plaats. Dit terrein bestond uit eene bergstreek, die niet met houtgewas, maar meestal met rijstvelden bezet en door diepe holle wegen doorsneden was.

De bewoners van Tandjong-Doeri hadden reeds drie hunner aanvoerders verloren, terwijl er van de andere partij nog niemand gesneuveld was; de dood der drie Tandjong-Doeriërs was veroorzaakt door het musket van Si-Olloh, dat verder droeg dan de gebrekkige kleine lontgeweren der Bataks. Na een verblijf van twee dagen te Sikoempoelan, besloot ik ook het vijandelijke dorp Tandjong-Doeri te bezoeken, alwaar ik tegen den middag aankwam. De Radja van Tandjong-Doeri was bovenmate beangst, en zou de bemiddeling, die ik voorsloeg, om vrede te maken, gaarne hebben aangenomen, indien de wraakzucht, ontstaan door den dood der drie hoofden, niet te zeer ware toegenomen, en hierin niet de oorzaak lag, dat de eenige voorwaarde, de invrijheidstalling van een' gevangene, verworpen werd.

Tot recht verstand diene het volgende: Tandjong-Doeri had eene reeds verjaarde schuld van 15 of 20 buffels van Sikoempoelan te vorderen; dit laatste weigerde de schuld te voldoen, die ongeveer 120 tot 150 dollars in geldswaarde beliep. Daarop hadden de Tandjong-Doeriërs een' bloedverwant van het opperhoofd van Sikoempoelan bij diens veldarbeid overvallen en gevangen genomen, en volgens de gewoonte des lands met de voeten in 't blok gezet ¹. Sikoempoelan, in plaats van te betalen, had dadelijk den oorlog begonnen, en, zoo als de zaak nu stond, terwijl de wraakzucht bij beide partijen zoo zeer toegenomen was, had de jonge gevangene, indien hij niet vrijgekocht werd, een' wreeden dood te wachten. De twee oorlogvoerende dorpen hadden overigens reeds vele nuttelooze uitgaven gemaakt aan oorlogskosten en subsidiën, om tegenover elkander eene indrukwekkende houding aan te nemen. De oude schuld

¹ Het blok bestaat in twee planken, die 5 à 6 duim dik zijn. In ieder van deze zijn halfeirkelvormige openingen, waarin de beenen van den gevangene tot boven den enkel, geplaatst worden. Zoodra de beide planken op elkander gelegd en vastgemaakt zijn, is 't onmogelijk den voet terug te trekken.

van 20 buffels was reeds meer dan tienvoudig uitgegeven, en wel op de volgende wijze: Sikoempoelan wierf in de naburige landschappen hulptroepen aan, die eene aanzienlijke belooning en soldij ontvingen. Tandjong-Doeri handelde even zoo. Op deze wijze kwamen er van beide kanten soms 1000 à 2000 man op de been, die, na het ontvangen van hun loon, op een' behoorlijken afstand eenige spiegelgevechten leverden, waarin niemand gewond werd, en na 2 of 3 dagen naar hun huis terug keerden, totdat eene nieuwe oproeping, en natuurlijk ook nieuwe belooningen, de ridders op nieuw in 't strijdperk deed verschijnen.

Hier moet ik gewag maken van een' voorval, dat bij mij een nieuw licht deed opgaan over de gebruiken der Bataks. Des avonds zag ik namelijk te Tandjong-Doeri, te midden der aanwezige verzameling, een' jongeling, dien ik mij met zekerheid herinnerde, den vorigen dag te Sikoempoelan gezien te hebben. Ik vernam nu tot mijne verbazing, dat hij daar wezenlijk te huis behoorde, en dat het gebruik toeliet, dat enkele bloedverwanten elkander ook gedurende den oorlog ongehinderd konden bezoeken; de bezoeker had namelijk bloedverwanten in Tandjong-Doeri, ofschoon hij zelf te Sikoempoelan woonde. Huwelijken van het eene dorp naar het andere zijn veel in gebruik, meer zelfs dan in het eigen dorp, en zoo bestaat er veel bloedverwantschap. Tevens werd mij, medegedeeld, dat zij het voor eene daad hunner onwaardig hielden, door list een vijandelijk dorp in brand te steken; dit gebeurde intusschen wel wanneer het eerlijk veroverd was. Deze beide daadzaken schenen mij toe als naklanken uit de riddertijden in Europa.

Voor 't overige heerschte er eene groote neerslagtigheid te Tandjong-Doeri; die van Sikoempoelan hadden toch op nieuw 2000 man uit Silindong ontboden, en de Radja's van Tandjong-Doeri wachtten met een versaagd hart de aankomst dezer nieuwe magt af. Zij waren tot nog toe in de gelegenheid geweest, tegenover dergelijke hulptroepen altijd eene armee van huursoldaten te stellen; hunne middelen waren echter al tamelijk uitgeput, en hieraan was het overwigt toe te schrijven van het veel rijker Sikoempoelan.

Den anderen dag begaf ik mij 's morgens naar Silindong. Te halverwege ontmoette ik het optrekkende leger, bestaande uit een' hoop man-

schappen, ter sterkte van eenige honderden, die meest met lanssen of sabels, voor een klein gedeelte ook met lontgeweren gewapend waren. Het overige van het leger trok langs andere wegen, naar mate hunne dorpen op grooter of kleiner afstand gelegen waren, in afzonderlijke, kleine afdeelingen op Sikoempoelan aan, waar zij zich zouden vereenigen.

Omstreeks den middag bereikte ik Silindong. Het dal, beschouwd van eene der hoogten, die het omringen, levert een bekoorlijk gezigt op; het is geheel en al ingesloten door bergen, die 600 tot 1500 voet hoog zijn, en is drie mijlen lang bij eene breedte van twee mijlen. Het geheele dal is een groot rijstveld, waarin 40 à 50 dorpen der Bataks verstrooid liggen; al deze dorpen, benevens een twintigtal andere, die op de omringende, boschrijke bergen gelegen zijn, maken het landschap Silindong uit. De Batang-Taroh heeft hier eene breedte van niet meer dan 10 à 15 schreden, en doorstroomt het dal in de lengte. Ik koos mijn verblijf in een der aanzienlijkste dorpen.

Reeds den tweeden dag na mijne aankomst werd er eene groote markt gehouden, hetwelk voor mij een hoogst belangrijk schouwspel opleverde. Hier zullen naar mijne gissing 3 à 4000 personen bijeen geweest zijn. Ik had gelegenheid te zien welke voortbrengselen de industrie van de Batak-landschappen van Groot-Toba opleverde, welke nog verscheiden dagreizen verder gelegen waren. Hieronder troffen eenige met kunst en smaak geweven katoenen stoffen en sierlijk bewerkte koperen voorwerpen mijne opmerkzaamheid; ik kocht een en ander van beide. Onder de artikelen uit Europa waren er vele witte, eenige bonte katoenen stoffen en ijzeren braadpannen voorhanden; onder de voortbrengselen van Indië behoorden grof Chineesch vaatwerk en Javaansche pruimtabak; verder allerlei levensmiddelen, voortbrengselen van het land zelf, als rijst, kippen, suiker, kokosolie en vruchten.

Onder de duizenden, die op de marktplaats verzameld waren, bevonden zich maar weinig kooplieden, die het Nederlandsch etablissement Tapanoeli bezocht en bij die gelegenheid eenige Europeanen gezien hadden; voor de anderen leverde ik een ongewoon gezigt en eene zeldzame verschijning op. Van alle kanten verdrong de een den ander om mij te bewonderen. Nu is het eene eigenaardige gewoonte van dit

land, dat ieder man gewapend verschijnt, en wel niet alleen met den bij de Javanen en Maleijers gebruikelijken dolk (*kris*) — daaraan was ik gewoon, en dit zoude ik dus heel natuurlijk gevonden hebben —; neen, alles was hier tegenwoordig met geladen lontgeweren, lansen en sabels zonder scheede, zoodat men meenen zoude zich in een legerkamp te bevinden, en nochtans hield ik mij overtuigd, dat ik hier door vredelievende menschen omringd was. Hoe het hiermede ook gesteld zij, deze gewoonte getuigt van een' hoogen graad van wederzijdsch wantrouwen; verklaring daarvan zoekt ik in de omstandigheid, dat er onder de markt-gangers vele uit andere landschappen waren; daarbij komen de eeuwigdurende veeten en onderlinge oorlogen, het gevangennemen van vreemdelingen uit afgelegen dorpen wegens speelschulden, 't welk dagelijks voorkomt; voorts, de verre weg, dien een deel der aanwezigen weder moesten afleggen om hunne woning te bereiken; dit alles te zamen genomen maakt het natuurlijk, dat zoo menschen elkander kunnen ontmoeten, wier rekening nog niet geheel vereffend is, en die nog jaren daarna wraakzucht koesteren over vroeger ondergane onregtvaardige behandeling.

Onder zulke omstandigheden had ik voor passend en geraden gehouden het algemeene voorbeeld te volgen, en ik verscheen met eene groote kavaleriesabel, waarvan ik de scheede thuis gelaten had, terwijl Kitjil mijn geweer met dubbelen loop, dat met hagel geladen was, droeg. Ook hier wilde ik de voldoening smaken, eenige eijeren te doorschieten; dit hield ik daarenboven, zoo uit politieke beginselen, als voor mijne eigene veiligheid, voor doelmatig. Tusschen Sikoempoelan en Silindong had ik, behalve door Tandjong-Doeri, mijn' weg genomen door nog 4 of 5 andere dorpen; desgelijks had ik gedurende mijn oponthoud in Silindong verscheidene naburige dorpen bezocht. In al deze plaatsen vond ik een' of meer gevangenen, die met de voeten in 't blok zaten. Ware mij dit mogelijk geweest, dan zoude ik hen gaarne bevrijd hebben; de meesten dezer gevangenen waren uit andere plaatsen afkomstig, en waren voor schuld gevangen gezet. Bij hanegevechten of andere hazardspelen hadden zij hun geld verloren, en schulden aangegaan, waarvoor zij zich zelve tot borg gesteld hadden. De spelers onder de Bataks hebben

veel vóór bij de Europesche; men houdt er namelijk niet van, laatstgenoemden iets te borgen, wanneer hun geld op is, onder de Bataks daarentegen houdt men van den speler gaarne 10 à 12 dollars te goed, wanneer hij daarvoor zijn' eigen persoon verpandt, en wanneer hij niet betalen kan, laat men hem werken. Dikwijls worden zij, die alzo in schulden zijn, door hunne familie vrijgekocht; niet zelden echter gebeurt dit niet, en de schuldige vervalt dan na verloop van tijd tot den slavenstand. De slavernij is zeer zacht, niet alleen bij de Bataks, maar ook bij de Indische volkstammen, en verdient hier dien naam niet; ook bij Turken en Arabieren heeft diezelfde zachtheid plaats, en het zijn alleen de Christenen, die zich in dit opzigt dikwijls van eene zeer tyrannieke, wreede en hebzuchtige zijde hebben leeren kennen. De muntspeciën, die ook in de vrije Batak-landen, zoowel als op alle overige eilanden en in 't algemeen in den Oostindischen handel circuleren, zijn óf Spaansche en Amerikaansche dollars, óf stofgoud, bij gebruikelijke gewigten, *tail*, afgewogen. In de Nederlandsche bezittingen zijn bovendien nog eenige honderd millioenen koper- en papieren geld verspreid. Nederlandsche gouden of zilveren munten worden maar zelden aange troffen. De jaarwedde aan alle ambtenaren, officieren en militairen, en in 't algemeen alle uitbetalingen voor publieke werken en andere uitgaven gevorderd tot 's lands dienst, geschieden voor $\frac{2}{3}$ in koper en papier en $\frac{1}{3}$ in zilver. Zoo lang er in de Nederlandsche bezittingen geen crisis ontstaat, heeft dit geen' anderen nadeeligen invloed, dan dat de agio van het zilver langzamerhand hooger wordt; tegenwoordig geeft men omstreeks 50 percent. Het koper is afgeteld in zakken (*karong*), die uit sohers gevlochten zijn, en eene waarde van 25, 50 en 75 gulden bevatten, en is zoo als betaalmiddel gangbaar. Niets buitengewoons is het in geldzakken op deze wijze 1000 tot 2000 gulden in koper te ontvangen.

Toen ik de terugreis naar Sikoempoelan aanvaardde, koos ik een' anderen weg, die, ofschoon hij zich niet veel onderscheidde van den door mij reeds gevolgden, mij toch in vele dorpen bragt, die mij nog onbekend waren. Hierbij had ik gelegenheid kennis te maken met Bataksche redomontaden. Op den tweeden dag namelijk na mijn vertrek van

Silindong, vond ik op eene halve mijl afstand van een dorp in het gebergte, midden op den weg, die naar het dorp voerde, een' stok in den grond gestoken, aan welks boveinde twee voorwerpen vastgemaakt waren; vooreerst eene *obi* (een gewas, dat naar den aardappel gelijkt, maar langwerpig, somtijds eene span lang), en uit deze obi was, zonder veel kunstenaars-genie, eene menschengedaante gesneden, die insgelijks doorboord was van eene in miniatuur uitgesneden lans. Den zin van deze allegorie te vinden was niet moeilijk: ik zou, namelijk, op gelijke wijze sterven. Het tweede voorwerp, insgelijks aan den staf bevestigd, was een bamboesriet van een voet lang, in welks groene en weeke schors een brief geschreven was; mijne Bataks lazen dien en vertaalden hem in 't Maleisch. De inhoud bevatte eene mystieke bedreiging voor elk, die ze op zich zelve wilde toepassen, want een naam werd er niet in genoemd; ik hield het geheel voor eene bangmakerij, en stoorde er mij niet in 't minst aan, maar trok heel bedaard op het onheilspellende dorp aan, dat waarschijnlijk wel de woonplaats was van den briefschrijver. Het opperhoofd ontving mij niettemin met voorkomendheid en wilde niet toegeven, dat zoo iets in zijn dorp zoude geschied zijn. Intusschen rustte ik een half uurtje uit, en Kitjil kwam op den inval van den aardappelman aan een vuur te braden en onder het gejubel mijner Bataks op te eten.

Bamboesriet dient in de Batak-landen algemeen voor de correspondentie; de weeke schors van deze houtsoort is, versch gesneden, bijzonder geschikt om er met een mes of ander puntig voorwerp in te snijden; wanneer ik eene boodschap naar een afgelegen dorp had, heb ik mij wel van dergelijke brieven bediend. De voordeelen van den brievenbezorger der Bataks boven zulk een' in Europa zijn in 't oog vallend: vooreerst kan hij den brief, wanneer deze lang genoeg is, als staf gebruiken; ten tweede kan hij uit het holle bamboes drinken, als hij dorst heeft; ten derde kan hij zich daarmede elken opdringenden of onwelkomen gast van het lijf houden. Daarentegen loopt hij gevaar, indien hij onaangename tijdingen overbrengt, daarmede afgerost te worden. Het bamboes, dat overal groeit, is een zeer goedkoop schrijfmateriaal. Zeer dikwijls worden billets-doux in bosschen of velden geplant, waar de

minnaar weet, dat zijne sehoone komen zal. Hoewel nu de schrijfkunst onder de Bataks vrij algemeen bekend is, daar de teekens niet moeijelijk te leeren en zeer eenvoudig zijn, is toch het vrouwelijk geslacht maar zelden daarin bedreven, zoodat de minnares den brief moet medenemen, ten einde zich dien te laten ontcijferen.

Eenige dagen later was ik weder te Tobing. Dit Nederlandsch etablissement is het noordelijkste in het binnenland van Sumatra: eenige dagreizen meer zuidwaarts ligt het fort Elout. Beide deze plaatsen hebben eene zwakke bezetting van militairen, Tobing, eene kompagne, fort Elout 50 à 60 man. Behalve deze twee bezette punten in het binnenland der Bataks, zijn er wel is waar nog eenige andere, die meer noordwaarts gelegen zijn, als Tapanoeli, Baros, Singkel; deze drie plaatsen liggen echter aan den zeekant en moeten meer als handelsplaatsen beschouwd worden. Op fort Elout bevindt zich een Nederlandsch ambtenaar met den naam van adsistent-resident, die het bestuur heeft over de beide landschappen Groot- en Klein Mandaheling. Te Tobing is een ander ambtenaar, over de landschappen Angkola en Sipirok. Tapanoeli is de standplaats van een' resident over de gezamenlijke Batak-landschappen. De radja's of opperhoofden der genoemde landschappen komen wekelijks op vastgestelde dagen tot eene algemeene beraadslaging (*bijara*) naar Tobing, fort Elout en Tapanoeli, landschapsgewijze bij elkander, onder voorzitterschap van den ambtenaar, die op elk dezer plaatsen gestationeerd is. Alle voorkomende bezwaren en geschillen worden hier voorgedragen en beslecht. De door de regering aan de bevolking opgelegde openbare werken aan wegen, het aanleggen van koffij- en indigo-plantaadjes, de noodige openbare aanbouwen en gevorderde *koelies* (lastdraggers) worden naar maat en getal opgedragen aan de aanwezige hoofden, en in geval van nalatigheid en weerspannigheid met geldboete en op andere wijze gestraft. Het vervoer van de ingezamelde koffijvruchten naar de kustplaatsen Natal, Ajer-Bangis en Tapanoeli, 5 à 7 dagreizen ver, is vooral daarom zoo drukkend voor de Bataks, omdat zij genoodzaakt zijn, over dezen geheelen afstand de koffij op hunne schouders te dragen, zoodat daartoe dikwijls eenige honderden *koelies* vereischt worden. Door de steile gebergten is het transport per as onuitvoerlijk. Om

deze eenigzins bezwarende slavendienst ten deele te ontduiken, vernielden ten jare 1845 eenige dorpen in Mandaheling de geogste koffijboonen, en begroeven ze. Even zoo was het gesteld in de meer zuidelijk gelegen Maleische landschappen, van waar de koffij naar de kustplaatsen Priaman en Padang vervoerd moest worden; hier konde men echter eenige dagreizen ver het transport per as toepassen, en voor het overige gedeelte van den weg maakte men later gebruik van lastpaarden. Terwijl men dusdoende eene groote verligting bezorgde aan de Maleische bevolking, zat men stil in de Batak-distrikten, hoewel juist hier de plantaadjes naar evenredigheid veel bloeiender en productiever zijn, dan in de Maleische landen; omdat men met de Bataks niet zoo veel omsigtigheid gebruikt en hun meer werk oplegt dan den Maleijers, die tot nog toe, om mij zoo eens uit te drukken, slechts met glacé-handschoenen zijn aangepakt, en daarbij toch nog elk oogenblik opstonden.

Niet alleen op Sumatra, maar ook op Java en de overige eilanden zijn de transportmiddelen een tot nu toe onopgelost vraagstuk gebleven. De lastpaarden, waarvan men zich in de bergstreken bedient, werden steeds gedrukt door de draagzadels en spoedig onbruikbaar. Men heeft proeven genomen met kamelen en muilezels, die niet naar wensch schijnen uitgevallen te zijn. Op Sumatra is de olifant zoo algemeen, dat ik op het idee gekomen ben, of men hierin van dit dier geen voordeel zou kunnen trekken. Het temmen en afrigten der olifanten is op Sumatra nog onbekend.

Wanneer wij thans een' blik slaan op de onafhankelijke Batak-landschappen, die ik gedeeltelijk doorloopen had, dan kan men de betrekking, waarin deze in de laatste jaren tot het Nederlandsche Gouvernement gestaan hebben, met den naam van indirecte afhankelijkheid bestempelen. De radja's van Klein-Toba komen min of meer in aanraking met den Nederlandschen resident te Tapanoeli, en ontvangen nu en dan instructiën en boodschappen. Zij zelven zijn zich van hunne zwakheid tegenover de regering volkomen bewust, en betoonen zich, om zoo te zeggen, schuw en zeer vredelievend. Er zijn ondertusschen eenige fabelachtige geruchten verspreid over het ongensaakbare van de Batak-landen, die geheel van grond ontbloot zijn. Eensdeels gaf de moord hier-

toe aanleiding, kort na 1840 aan een' Amerikaanschen zendeling gepleegd; ten anderen, de weinig beteekenende strooptogten van een rooversdorp der Bataks in 't Oosten van Pitja-Kolling. Dit roofnest lag in eene woeste bergstreek op eene steile rots, en was door zijne ligging niet wel aan te vallen. Zijne kleine rooverijen strekten zich echter even zoo wel in de onafhankelijke Batak-landen uit, als in de Nederlandsche distrikten. Eene kleine expeditie, uit Nederlandsche troepen bestaande, bleef zonder gevolg door het ontoegankelijke van het terrein, en nadrukkelijker pogingen heeft men niet aangewend, omdat de zaak van te weinig belang was.

Anders is het met de meest noordelijke deelen der Batak-landen, of Groot-Toba, gesteld. Tot nog toe is dit landschap niet onderzocht. Noordelijk grenst het aan Atjih, en ten Zuiden aan de pas beschrevene vrije landen van Klein-Toba. De westelijke grens daarvan, de zeekust, is in bezit der Nederlanders; Baros en Singkel zijn hier de hoofdplaatsen.

De bewoners van Groot-Toba zijn voornamelijk berucht als menscheneters; niettemin zou ik reeds van Silindong de reis daarheen ondernomen hebben, indien mijne Bataks niet geweigerd hadden, mij te begeleiden.

Groot-Toba staat nu in geene de minste betrekking met de Nederlandsche residenten, en is in zoo verre niet te vergelijken met de beschrevene vrije landschappen. Daar moet zich een groot binnenmeer van 8 mijlen in omtrek bevinden, waarvan de oevers en het omliggende land door meer dan honderd Batak-dorpen zouden bezet zijn. Dit meer is natuurlijk niet anders dan figuratief aangegeven op de beste en nieuwste kaarten van Sumatra, zoo als dit met het geheele landschap het geval is.

Beroemd zijn de paarden uit die streek; zij zijn onvermoeibaar in het beklimmen van bergen, wel klein, maar sierlijk van bouw. Even als de Arabische paarden zijn zij uitstekende lastdragers. De Bataks, die niet in het rijden geoefend zijn, vangen ze uit de wildernis en verkoopen ze als slagvee of gebruiken ze zelve tot dat doel. De handelaars daarin zijn Maleijers van Baros en Tapanoeli. Deze betalen 4—6 dollars voor het stuk, terwijl men er te Batavia 100—300 dollars voor geeft.

Ik kwam in de gelegenheid een groot deel der Batak-landen te overzien, dewijl ik tot het doen van opmetingen eenige hooge punten in den

omtrek van Silindong moest beklimmen. Ik had toen het gezicht over verscheiden honderden vierkante mijlen, inzonderheid ten Noorden, over de nog onbezochte streken van Groot-Toba. Deze landstreek heeft een eigenaardig aanzien en moet bijzonder geschikt zijn voor de aankweeking van paarden. Als zij niet zoo bergachtig was, zoude men ze met de prairiën van Amerika kunnen vergelijken. Alle overige deelen van Sumatra zijn op de plaatsen, waar zij niet bebouwd zijn, heel boschrijk. De Batak-landen onderscheiden zich karakteristiek door het groot aantal en de uitgestrektheid hunner alang-alangvlakten, die in-betrekking zullen staan tot de met bosch bedekte oppervlakte, als 3 : 1.

Hoe onbekend ook Groot-Toba tot nog toe, wat topographie betreft, gebleven zij, mag men het er nogtans voor houden, dat de Nederlandsche regering ook voor dit land betrekkelijk de bevolkings-statistiek nauwkeurig ingelicht is. Den resident van Tapanoei ontbreekt het niet aan een genoegzaam aantal vertrouwde Maleijers, die uit Singkel, Baros en Tapanoei handel drijven met gindsche gewesten, ongehinderd heen- en terugreizen, en in staat zijn tamelijk juiste berigten te leveren.

Nadat ik te Tobing eenige dagen rust genomen en mijne teekeningen en bevindingen had in orde gebragt en afgemaakt, bleef mij nog de taak over, het woeste en weinig bewoonde bergland tusschen Tobing en de zeekust te onderzoeken. Intusschen behoorde de streek lands, die ik tot dit einde moest doorreizen, tot Angkola, en was dus Nederlandsch gebied. Het voetpad, dat door de wildernis en 3 à 4 kleine Batak-dorpen voerde, was tamelijk begaanbaar, ofschoon ik eenige reizen over kleine rivieren moest zwemmen, en zelfs op één' dag achttien maal een en denzelfden stroom, dikwijls tot aan den hals 'toe, moest doorwaden.

Na dezen niet zeer gemakkelijken togt van vijf dagen kwam ik behouden en wel aan den mond van de Batang-Taroh. Deze rivier, die 10 dagreizen hooger op in Silindong niet meer dan 10 à 15 voet breed is, heeft hier eene breedte van 300 voet. Hare diepte zou toelaten, dat er zeeschepen konden inloopen; waren er aan de monding geene ondiepten en zandbanken, die dit verhinderen; ik vond maar drie geïsoleerde Maleische huizen aan den oever der rivier; in een van deze nam ik mijn' intrek.

Bij mijne uitstapjes van deze plaats ondernomen, moest ik mij meer dan eens naar den linkeroever laten overzetten. In weerwil der groote menigte krokodillen, waarvan het hier wemelt, zoude er geen gevaar in liggen met eene gewone Europese schuit; de kleine Maleische kano's (*sampan*) echter zijn niet breeder dan twee voet, en de diepgang daarvan niet meer dan één' voet, hoewel ze 12—15 voet lang zijn. Deze, uit een' boomstam gemaakte vaartuigen dragen des noods, maar met moeite, drie menschen, wanneer deze zich zoo weinig mogelijk bewegen. Waren er banken in, zoo als de bootjes in Europa die hebben, dan zouden ze geheel en al onbruikbaar zijn; zóó echter is men genoodzaakt, zich op den bodem der kano neder te zetten: hierdoor blijft natuurlijk het zwaartepunt beneden, en het vaartuig wankelt maar weinig of niets.

Drie dagen later, toen wij de Batang-Taroh verlieten en met pak en zak op weg waren naar Singkoeang, dat 1½ dagreis meer zuidwaarts en aan de zeekust ligt, zwom de hond van een' mijner Bataks achter onze kano ons na. Toen wij midden in den stroom waren, bemerkte ik eene scherp getrokken vore in 't water, die, van voren een' scherpen hoek vormende, langzaam onze kano volgde. Dewijl het water troebel was, konde ik het voorwerp zelf niet zien, maar in elk geval zwom een of ander dier ons na. Toen wij nagenoeg den anderen oever bereikt hadden, was de dreigende wateryore reeds dicht achter den hond, en toen de kano aan land kwam, opende zich plotseling een afzigtelijk groote muil, als eene schaar, sloot zich weder, en de arme Gigit was verdwenen.

Bij mijne aankomst te Singkoeang waren er juist ongeveer 20 Maleijers uit de bosschen teruggekeerd met kamfer. Daar de wijze hoe dit voortbrengsel gewonnen wordt nog tamelijk onbekend is, wil ik die hier niet met stilzwijgen voorbij gaan. De geheele zeekust tusschen Singkel en Natal, en de niet ver van deze kust gelegen Batoe-eilanden, bevatten groote kamferbosschen, die in andere gewesten van Sumatra niet gevonden worden, en de niet talrijke bevolking van deze streek, deels uit Bataks bestaande, houdt zich voornamelijk bezig met het opzoeken van kamfer en benzoë. De enorm hooge prijs van de echte en natuurlijke kamfer is in Europa nagenoeg onbekend, want, wat de kamfer aangaat, die in Europa in den handel voorkomt, die gelijk slechts in reuk en

kleur op de echte; in vorm verschilt de natuurlijke kamfer heel veel van de geprepareerde. Deze bestaat uit kleine schijven, zoo dun als ouwels, deels ovaal, deels rond; de grootste schijfjes hebben maar $\frac{1}{4}$ duim in doorsnede; dikke stukken, waaruit doorgaans de Europese kamfer bestaat, ziet men daarbij in 't geheel niet, en ik vermoed, dat de kamfer, die ons uit Japan en China aangevoerd wordt, niets anders is dan een door kunst verkregen product uit het sap van den kamferboom (*Dryobalanops Camphora* Colebr.). Dit sap namelijk is ook in Indië zeer goedkoop, dewijl het uit iederen stam kan worden afgetapt, terwijl er bij een duizendtal stammen maar één gevonden wordt, die kamfer bevat. Om deze reden gaat ook het opzoeken van kamfer in de bosschen met veel moeilijkheden gepaard, en tot het onderscheiden van de boomen, waarin zij voorhanden is, wordt de practische blik van een' kenner vereischt. Heeft men nu zulk een' stam gevonden, dan maakt men daarin op onderscheiden plaatsen gaten, die 3 à 4 duim diep en even zoo hoog zijn. Wanneer men dan de kenteekenen ziet, waaruit op te maken is, dat hij kamfer bevat, dan wordt de boom geveld en zorgvuldig onderzocht. Stelt men nu, dat er onder 300 boomen één is, die de gevorderde kenmerken heeft, en onder drie gevelde stammen één, die wat kamfer bevat, gewoonlijk niet meer dan een' vingerhoed vol, dan zal men hieruit ligt kunnen opmaken, dat het een ondankbare oogst is. Zeer zeldzaam zijn er gevallen, dat er in één stam $\frac{1}{2}$ of een heel pond kamfer voorhanden is. Dikwijls gebeurt het ook, dat op naderhand kamfer gevormd wordt in stammen, waarin men na het nederhouden te vergeefs daarnaar gezocht had. De kamfer zelve bevindt zich in kleine holten in den stam, gewoonlijk onmiddellijk onder de schors, intusschen zonder eenige vermenging van hars. Daarentegen heb ik aan kamferboomen dikwijls uitvloeisels van hars opgemerkt; deze is sneeuw wit, heeft maar een' zachten kamfergeur en is van geen waarde.

De kamferboom zelf is een rank opgeschoten stam, die eene hoogte van 80—100 voet bereikt en een' omvang heeft van 4 à 5 ellen; de schors is bij de jongere boomen van een glinsterend roodachtig grijs, de bladeren zijn klein en hebben in kleur en vorm wel iets van die der berken in Europa.

Chinesche handelaars koopen de op Sumatra gevonden kamfer op, en verzenden die naar China. Het katti of Indisch pond doet in den handel tusschen de 80 en 100 gulden Hollandsch. In het geheel kan men aannemen, dat er jaarlijks 400 à 600 katti, ter waarde van 40—60,000 gulden, worden uitgevoerd. De Chinezen, bij wie ik onderzoek deed naar het gebruik, dat men in China van deze dure kamfer maakte, geloofden, dat men er zich veel van bediende tot het balsemen der lijken van aanzienlijken.

Zeer verschillend was de hoeveelheid kamfer, die ieder der bovengenoemde twintig Maleijers had medegebragt; drie hunner hadden elk 2 katti, dus eene waarde van 80—100 thaler. Eenige anderen 1, de meeste $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{4}$ katti; sommigen zelfs nog minder. Daarvoor hadden zij zich gedurende drie maanden in de bosschen opgehouden. In de dorpen, waar deze lieden te huis behooren, bevinden zich gewoonlijk Maleische ingezetenen, die hun de kamfer afkoopen en voorschotten doen tot nieuwe expedities, natuurlijk tegen 300 pCt.

De kamferzoekers zijn namelijk met geringe uitzondering onder het liederlijkste slag menschen, die de aarde bewonen, te tellen. Geld hebben zij alleen, als ze uit de bosschen terugkeeren; dan betalen zij de oude schulden, heuden hanegevechten, knipoogen met alle meisjes en vrouwen en eten allerlei fijne geregten. Na 8 of 14 dagen zijn zij weder tot hun vroeger status quo gebragt en maken dan weer toebereidselen tot een' nieuwen togt naar de bosschen. Daartoe behooren levensmiddelen gedurende omstreeks drie maanden, en wel rijst, zout, gedroogde visschen, Indische peperschillen (*laddo, lombok*), voorts pruimtabak en betel (*siri*). Deze uitgaven komen per persoon op 10 à 12 thaler. Zoo wordt dan weder eene nieuwe onderneming tot stand gebragt.

Veel genoeg deden mij de opmerkingen van mijn' Maleischen gastheer in Singkoeang, over de nieuw-aangekomen. Hij hield het er voor, dat men aan ieder van hen konde zien, hoeveel kamfer hij medegebragt had, en zeide, terwijl hij mij een' langen kinkel aanwees: "Zie eens, hoe hij zijn' hoofddoek (*däta*) gebonden heeft, als ware hij een eerst gentleman; de punt daarvan is naar de wolken gerigt, en zie zijn' gang eens; hoe aardig huppelt hij daar heen; het is, als of hij den aardbo-

dem nog maar eventjes met den punt van den voet raakt. Voor zulk soort gebruikt men hier de uitdrukking: *Dia terbang, tra bisa djalan lagi* (hij vliegt, hij kan niet meer gaan). En nu vraag ik: Kan men niet aan dien kerel zien, dat hij 2 katti kamfer heeft medegebragt? De nagels van zijne vingers zijn ook al rood geverwd, alles op zijn *adat aloes* (fijnste manier). Niets is potsierlijker dan den heer Mingo (dus heette hij) over 8 dagen nog eens te zien, wanneer dat alles verkwist is: dan heeft hij lood in de schoenen; in plaats van den sierlijken hoofdoek, die 4 gulden kost, heeft hij dan een' blaauwen lap om het hoofd, en zijn zijden *ikat pinggang* (gordel) heeft eene dito verandering ondergaan. Nu is hij nog overtuigd, dat hij met den witten haan, dien hij onder den arm draagt, in acht dagen aan alle overigen het geld heeft afgewonnen. De haan moet *batuah*¹ zijn en kost 15 gulden, en als hij nu al dat geld heeft, dan trouwt hij dood eenvoudig eene rijke erfdochter uit Natal."

Den volgenden dag aanvaardde een gezelschap van zes personen eene nieuwe kamfer-expeditie. Ik besloot daaraan deel te nemen en eenige dagen in de bosschen te leven, te meer, daar ik het tot nog toe weinig bekende binnenslands gelegen meer Danau-di-atas wilde leeren kennen. Wij voeren den Singkoeang-stroom eene dagreis ver op. Ik had voor mij en mijne Bataks, voor dezen keer maar acht in getal, benevens mijne twee bedienden, een grooter vaartuig gevonden, met 6 groote riemen, en dat ons zonder eenig gevaar bevatten konde. De zes Maleijers, die kamfer gingen zoeken, volgden in twee kleine sampans. De rivier is van den mond tot eene dagreis stroom op, 250 à 300 voet breed; dan wordt zij allengs smaller, totdat zij eenige dagreizen verder eene smalle beek wordt. Het dorp Singkoeang aan haren mond, met 25 à 30 huizen, was het eenige aanzienlijke dorp; hoe verder wij opvoeren, des te

¹ *Batuah* is een eigenaardige Maleische term; daardoor duidt men iemand aan, dien niets benadeelen kan, op wien sedert zijne geboorte eene soort van betoovering rust, die hem onkwetsbaar maakt. Vele Maleijers staan in den reuk, dat zij *batuah* zijn, en zelden waagt iemand het in oorlogstijd te strijden tegen zulk een' gunsteling van het noodlot. Even als dit bij menschen het geval is, gelooft men ook van dieren, dat zij *batuah* zijn.

minder verblijfplaatsen van menschen troffen wij aan. Nadat wij ongeveer drie Duitsche mijlen doorgevaren hadden, stuurden wij in eene kleine bijrivier. Eenige familiën meerkatten trokken op de boomen gezigten tegen ons en namen eindelijk de vlugt, terwijl zij ons op een' half toornigen, half angstigen toon toeschreeuwden. Eenige krokodillen, die op den oever uitrustten, stortten zich, toen wij naderden, van tijd tot tijd in den stroom; nu en dan hoorden wij een' specht kloppen, of eenige rhinocerosvogels lieten hun onaangenaam geschreeuw hooren; voor het overige was alles stil en doodsch. De Maleijers, die in hunne kleine sampans dan eens achter, dan eens nevens ons voeren, zongen ons iets voor. Alle Maleische volken zingen meer door den neus dan door den mond, en niets komt hun kluchtiger voor dan het gezang van een' Europeaan. Dit klinkt hun even zoo vreemd in 't oor, als hunne neus-toonen het ons doen, en zij maken er gewoonlijk eenige satirieke aanmerkingen op. Nooit heeft het mij gegriefd, integendeel, ik heb er veel genoeg van gehad, wanneer de hoofdpersoon van het gezelschap bij dergelijke gelegenheden het Europisch gezang zocht na te apen, en dan alles in lagchen uitbarstte. Zeker zou hier een vruchtbare bodem zijn voor Jenny Lind om eenige concerten te geven! Algemeen ligt er in het Maleisch karakter eene groote neiging tot de satire, waaraan zij bij elke gelegenheid gaarne voldoening geven. Ik wil gaarne bekennen, dat ik het Maleische gezang nooit bijzonder betooverend heb kunnen vinden, maar toch herinner ik mij somtijds wezenlijke minstrels onder de Maleijers gehoord te hebben, die met een snaar-instrument, zoo als onze gitaren, maar van eenigzins anderen vorm, het gezang accompaneerden, en in weerwil van het zingen door den neus vond ik dit niet onaangenaam. Mijne zingende Maleijers waren intusschen geen groote minstrels.

De kleine rivier, die wij opvoeren, werd zoo smal, dat ik de lange riemen met korte handriemen moest verwisselen. Toen hadden wij nog veel moeite er door te komen, daar slingerplanten en dwarsliggende boomstammen ons hinderden; eenige keeren moest ik de laatste met veel tijdverlies laten doorhakken. De bijl (*bliong*), die bij de Maleijers in gebruik is, schijnt niet veel bijzonders te zijn; de steel is $1\frac{1}{4}$ voet lang en elastiek, uit eene buitengewoon taaije en harde soort van hout ge-

maakt, en niet dikker dan een vinger. In het bovenste gedeelte van dezen steel wordt het ijzer, dat tot bijl dient, in eene daarin aanwezige opening gestoken; dit ijzer is 7 à 8 duim lang en gelijkt in vorm volkomen op een' Europeischen beitel of houwer zonder handvat, maar loopt toch naar beneden, waar het scherp is, iets breeder bij. De opening, waarin dit instrument gestoken wordt, bestaat gedeeltelijk uit bindwerk van Spaansch riet, en daarom zit het ijzer tamelijk vast. Met dit oogenschijnlijk te ligte en kleine instrument heb ik in korter tijd de grootste stammen zien neervellen, dan met eene Europese bijl mogelijk zoude geweest zijn. De elasticiteit van den steel maakt, dat de houwen veel krachtiger zijn, en door de groote ligtheid van 't instrument wordt het mogelijk, in denzelfden tijd drie slagen te doen, waarin men met eene Europese bijl slechts één' houw zou kunnen toebrengen. Daarbij heeft deze bijl een tweeledig gebruik: voor het vellen van boomen wordt het ijzer zoo in de opening gestoken, dat het scherp evenwijdig loopt met de lengte van den steel, dus als eene Europese bijl; voor andere oogmerken, als bij het uithollen van boomstammen voor kano's, of voor het maken van planken, wordt het er dwars ingestoken, zoodat het de gedaante verkrijgt van een houweel. De Maleische huizen in de bergstreken van Sumatra zijn allen uit hout gemaakt, en vorderen een groot aantal planken voor de wanden. De Nederlandsche regering heeft zich groote moeite gegeven tot de invoering van groote zagen, ten einde hiermede spoediger en gemakkelijker groote planken te kunnen maken. De Maleijers keerden intusschen spoedig terug tot hunne oude methode, het maken van planken door de bijl; evenwel zijn kleine handzagen bij hen algemeen in gebruik. Zonder twijfel schijnt de manier, waarop zij hunne planken vervaardigen, zeer omslagtig te zijn. Na het vellen van een' boom, slijten ze dien, door middel van ingestoken pennen, in verscheiden deelen van 2 à 3 duim dikte, en deze schijven worden dan afzonderlijk met den bijl bijgehakt. Bij het verder doordringen kwamen wij aan eenige boomen, aan welker bovenste takken klompen hingen van ovale en ronde gedaante. Dit was boschhonig. De Maleijers maakten zich dadelijk gereed, om beslag op dezen buit te leggen. Mijne opmerkzaamheid werd echter opgewekt door een' kleinen beer

(*broeang*), die met zijn' snuit druk bezig was in een der honignesten. De boomen waren, naar gis, 80 à 100 voet hoog; daarom bewonderde ik de behendigheid van den beer, die zoo hoog durfde klimmen en zich dan in de ver uitgespreide takken wagen. De stam had beneden geheel geene takken, maar van boven eene schoone breede kruin. Aan één boom telde ik alleen 30 honignesten; deze kleefden alle in de kroon van den boom, onder aan de hoofdtakken; aan den stam zelven waren er geen. De grootste waren circa 2 à 3 voet lang, en naar dat de tak, waaraan ze hingen, meer of minder dik was, $\frac{1}{2}$ à 1 voet breed. Een' vrij aanzienlijken voorraad van honig en was levert zulk een boom op. Voor iederen Europeaan zoude het groote zwaarigheden opleveren, zich van den honig meester te maken, tenzij hij den boom velde. De Maleijers doen dit intusschen niet, waarschijnlijk omdat de bijen later weer nesten maken op de stammen, die men slechts van den honig beroofd heeft. Na over dag toebereidselen gemaakt te hebben om het beklimmen gemakkelijker te maken, volvoeren zij dit des nachts, en werpen de nesten af. Het schijnt, dat de bijen haren vijand des nachts niet zien, of althans minder gevaarlijk zijn ¹. Ik nam intusschen mijn geweer en stoorde den beer heel onaangenaam in zijn werk, daar ik een kogel op zijn' kop afschoot, zoodat hij van de aanzienlijke hoogte op den grond neerplofte. Hij was ongeveer $2\frac{1}{2}$ voet lang. Wij stroopten zijne huid af, en de Maleijers bevalen mij die als een probaat middel aan tegen dissenterie, wanneer ik er namelijk op wilde slapen en zitten. De gal bewaarden zij ook als geneesmiddel voor ik weet niet welke ziekte. Intusschen hadden de zes Maleijers, die op het kamferzoeken uit waren, zekere teekenen gemaakt aan de honigboomen, en hierdoor hun eigendomsregt te kennen gegeven. Zij wilden mij eerst verder geleiden, en daarna terugkeeren, om den buit in bezit te nemen.

Meer dan eens hadden wij reeds, bij het afvaren van den stroom, slangen van verschillende soort in de lage boomen, die digt aan den oever

¹ De door mij aangehaalde wijze om 's nachts de boomen, waarin honig is; te beklimmen, is op Borneo algemeen. Op Sumatra is dit misschien niet algemeen het geval.

stonden, zien hangen; ze waren meestal als een kluwen ineengerold en rustten in de takken. De nabijheid van 'deze dieren werd echter zeer onaangenaam in het smalle riviertje, waar de takken der van weerskan- ten overhangende boomen in het midden dikwijls tegen elkander kwa- men en soms zoo laag afhingen, dat wij alle moeite hadden er onder door te varen. De Maleijers hadden intusschen een vrij scherp gezigt, zoodat wij er zonder ongelukken doorkwamen; over het geheel hoort men maar zelden van dergelijke ongelukken.

Wat het gevaarlijke der slangen in Oost-Indië betreft, daarvan heeft men in Europa, naar ik geloof, eenigzins verkeerde begrippen. Van het vastland wil ik niet spreken, dit is mij onbekend; maar op de Oost-Indische eilanden is het gevaar niet groot. Op al mijne reizen heb ik alleen bij die gelegenheden, dat ik op rivieren reisde, slangen gezien in de takken der boomen langs den oever. In enkele gevallen slechts herinner ik mij, in de bosschen of op plaatsen, die met gras en struiken begroeid waren, of in ontgonnen landerijen, slangen op den grond te hebben gevonden. Zonder twijfel zijn er daar meer, maar gedurende de warmte des daags schijnen zij te rusten of te slapen. In de bosschen krui- pen zij daartoe op de boomen, op ander terrein, in gaten in den grond. Dit werd mij duidelijk uit de volgende omstandigheid. Toen ik mij in 1848 te Pontianak op Borneo bevond, werd daar een tijdlang gewerkt aan het verbeteren van den weg, die door het Nederlandsche Etablis- sement loopt; de grachten aan beide zijden werden gereinigd, eenige kleine bruggen verbeterd en in het fort zelf werd er aan de borstwering ge- werkt; nooit heb ik zooveel slangen te gelijktijd zien te voorschijn ko- men, als bij deze gelegenheid, en toch anders zag men bij dag nooit deze dieren. De meeste waren intusschen niet vergiftig. Het is heel wel aan te nemen, dat sommige slangen des nachts wel eens in de hui- zen rondkruipen, maar ik zelf heb er nooit bemerkt. Komen zij onge- stoord, dan gaan ze ook ongestoord weder heen: doch dit is een slechte troost voor hem, die met angstige denkbeelden gaat slapen.

Een zeker teeken, dat er eene slang in huis is, moet hierin bestaan, dat de kleine hagedissen onrustig worden. Deze kleine dieren schijnen dan bij den slapenden mensch bescherming te zoeken, terwijl ze angstig

heen en weêr, en hem ook wel over het lijf loopen. De Indianen gelooven, dat zij de menschen voor het gevaar willen waarschuwen. Hagedissen zijn er natuurlijk in ieder huis en in iedere kamer. De naam hagedis klinkt zeker wat afschuwwekkend in het oor van den Europeaan; het zijn echter inderdaad maar onschuldige diertjes van eene grijze kleur, terwijl de grootste niet langer zijn dan 3 à 4 duim. Spoedig is men er aan gewoon, ze als huisdieren te beschouwen, en ze zonder den minsten tegenzin langs de muren en behangsels te zien rondloopen. Gewoonlijk zijn er 10 à 15 in eene kamer, en in zoo verre zij muggen en andere insecten vangen, bewijzen zij nuttige diensten.

Toen wij de rivier nog eene halve mijl met moeite opgeroeid hadden, kwamen wij aan eene plaats, van waar een voetpad naar het meer voerde. Hier stonden eenige hutten uit takken gemaakt, die reeds vroeger bij dergelijke gelegenheden als nachtkwartieren gediend hadden. Daarin vonden wij een verblijf voor den nacht. Aangezien het bijna 4 uren was, toen wij aankwamen, deden wij best, hier te blijven, te meer, daar wij niet ligt eene geschikter plaats zouden gevonden hebben. Tegen den avond schoot ik een klein dwergree (*kantjil*) met hagel, in de nabijheid van ons kwartier.

Daags daarop zett'en wij onze reis voort, en kwamen, na een' zeer moeilijken marsch van acht uren, aan het kleine meer Danau-di-atas.

Mijne voeten waren op de reis op meer dan 30 plaatsen door bloedzuigers gewond. Hierop moet men intusschen rekenen bij elke reis in Indische bosschen, ten minste wanneer men blootsvoets gaat, zoo als ik plagt te doen. Het zoude te lastig zijn, 40 maal in eenige uren de laarzen uit- en aan te trekken; aan het blootsvoets gaan was ik even zoo gewoon als de Indianen, die mij vergezelden. Men zou daartegen natuurlijk wel meer beveiligd zijn, als men laarzen droeg, maar dan zou men die van boven vast moeten kunnen toerijgen, want anders zouden er toch nog eenige bloedzuigers inkruipen en zich daar binnen onbemerkt volzuigen, terwijl men ze op de bloote voeten dadelijk gewaar wordt en kan afstroopen. De grootste zijn niet langer dan een zwavelstokje en tweemaal zoo dik, de kleinste zijn als eene kleine speld; de kleur is donker bruin. In het einde van 1845 nam ik met eene kolonne in-

fanterie deel aan eene expeditie tegen de 12 Kotta's¹. Onze weg ging verscheiden dagen achter elkander door eene zeer wilde en ongebaande streek over de groote bergketen, waarvan ik reeds gesproken heb. Bij deze gelegenheid heb ik kunnen opmerken, van hoe weinig nut alsdan schoenen en laarzen zijn. Wij waren de eerste Europeërs, die deze streek bezochten. Wel marcheerden wij op smalle voetpaden, berg op en af, door dicht boschgewas; somtijds liep echter de weg $\frac{1}{2}$ uur lang in de bedding eener kleine rivier voort, dan weder door moerassig land, alle oogenblikken echter door beek of rivier. De soldaten gingen natuurlijk barvoets, insgelijks eenige officieren; er waren echter eenige anderen, die zulke expeditiën nog niet bijgewoond hadden en zich niet van hun schoeisel ontdeden, omdat zij er niet toe konden besluiten. Na drie dagen viel dit aan stukken van de voeten. Daarbij werden sommigen ziek, want het moest natuurlijk nadeelige gevolgen achterlaten, de altijd natte laarzen drie dagen lang van den morgen tot den avond aan de voeten te hebben. Deze heeren hadden een duur leergeld betaald en maakten de overige marschen op bloote voeten, hoewel dit hun zeer moeilijk viel door den soms steenachtigen grond.

Er bestaan middelen, waardoor men zich op reis kan beveiligen tegen de bloedzuigers, b. v. wanneer men de voeten bestrijkt met eene oplossing van zout en tabak. Onaangenaam is het echter, dat dit alle oogenblikken herhaald moet worden, daar het zout, zoodra men eene kleine rivier of beek doorwaadt, wegspoelt. Wat mij betreft, ik gaf nooit veel om de bloedzuigers; ik stroopte ze eenvoudig af, zoodra ik ze bemerkte. Alleen hinderde het mij min of meer, dat ik eenige dagen jeuking gevoelde op de plaatsen, waar zij zich vastgezet hadden.

Het wild schijnt zich op plaatsen te nestelen, waar het verzekerd is tegen bloedzuigers; want het is wel gebeurd, dat honden, die met hunne meesters in een bosch bivouac hielden, 's morgens dood gevonden werden, daar hun al het bloed uitgezogen was.

Men vraagt mij misschien, hoe de mensch het aanlegt om zich zelve in zulke gevallen te beschermen? De inboorlingen slaan hun leger zel-

¹ 12 Kotta is een landschap in het Oosten van Sumatra.

den op den grond op, wanneer zij in een bosch zijn, tenzij het op eene plaats zijn mogt, waar zich geen bloedzuigers ophouden. Als het eenigzins mogelijk is, dan slaan zij vier palen in den grond, die van boven de gedaante van eene hooivork hebben; op deze vorken worden twee staken gelegd en op deze staken, die ongeveer 1 voet boven de oppervlakte van den grond liggen, bindt men door middel van slingerplanten (*akar*) of Spaansch riet (*rottan*) stokken vast, hetzij van bamboes, als dit in de nabijheid voorhanden is, hetzij van eene andere soort van hout, die aan 't doel beantwoordt. Hierboven wordt een dak gemaakt van takken of breede bladeren. Het geheel is een werk, dat in $\frac{1}{2}$ uur klaar is. De vrij harde ligplaats op deze stokken wordt met takken en bladeren bedekt, en daarop legt men eene kleine gevlochten mat, zoo als alle Indische stammen er gewoonlijk op reis eene bij zich hebben. Het zal nu wel geene verdere verklaring behoeven, waarom de huizen van alle volkstammen in den Archipel boven de oppervlakte van den grond en op palen gebouwd zijn. Men zal het natuurlijk en verstandig vinden, vooral wanneer men, behalve aan slangen, bloedzuigers en andere insecten, ook nog denkt aan de buitengewone en algemeene vochtigheid van den grond. Deze hoogte is echter heel verschillend en hangt, behalve van de opgesomde oorzaken, ook nog van andere behoeften af, b. v. het bergen van het vee onder de huizen in vele streken van Sumatra, de bescherming tegen wilde dieren, enz. Op Borneo zijn het de iawendige twisten, tusschen de verschillende stammen bestaande, die de huizen in vestingen hebben doen veranderen. Op dat eiland heb ik dagelijks Dajaksche huizen bewoond, die 20 voet boven de oppervlakte van den grond op palen rustten. Zoodra de tot trap dienende boomstammen weggenomen waren, moest het elken Indischen vijand moeijelijk vallen, ze te veroveren.

Wij hadden dan het doel onzer reis, het meer Danau-di-atas, bereikt. Het heeft ongeveer 1 mijl in omtrek en ligt slechts ongeveer 600 voet boven de oppervlakte der zee, ingesloten door zeer lage, met bosch bedekte heuvelen. Eenzaam en stil was de geheele streek. Vele sporen van rhinocerossen en koningstijgers deden ons duidelijk zien, wat soort van bevolking hier den scepter zwaaide. Om hun eenige stof tot na-

denken te geven, schoot ik met een' kogel eene boschduif boven uit een' boom; het schot weergalmde herhaaldelijk door de streek en ligt zal de een of andere tijger, die in zijn leger rustte, vreemd opgehoord hebben van den hier onbekenden toon, en brommend zijne afkeuring hebben aan den dag gelegd.

Een langer verblijf in deze eenzame streek zoude mij stellig verveeld hebben; alleen de verzekering der Maleijers, dat er in de nabijheid een *sepan* was, bewoog mij er toe, hier eenige dagen door te brengen.

Een *sepan* is een plaats in het bosch, gewoonlijk eene mineraal- of zout-bron, waarheen zich al het wild van den omtrek begeeft, om te drinken.

Tegen den avond, omstreeks 5 uren, begaf ik mij met twee Maleijers naar deze plaats, waarvan wij een kwartier uurs verwijderd waren. Na hier ongeveer $\frac{1}{4}$ uur in mijne schuilplaats op den loer gestaan te hebben, bemerkte ik in de eerste plaats eene ree, die spelend en liefkozend voorthuppelde, terwijl zij zich dikwijls omkeerde naar den langzaam volgenden reebok. Ik verwachtte herten, en wilde voor deze laatste mijn schot bewaren. Ik had anders niet veel tijd over: om 6 uur, met zonsondergang, zou ons de duisternis overvallen, want gewoonlijk duurt in Indië de schemering niet meer dan 10 à 15 minuten, en wij hadden $\frac{1}{4}$ uur noodig om ons bivouac weder te bereiken. Een langzaam naderend gedruisch in de struiken en het breken van takken kondigden ons eindelijk de aantogt van grooter wild aan. Daar ik dit wenschte, geloofde ik ook, dat het, mogelijk wel een rhinoceros zijn zoude; zulks was echter het geval niet. Eene troep herten van 7 of 8 stuks met eenige wijfjes kwamen wel te vreden aan. Zij naderden tot omtrent 60 schreden; ik koos dien uit, dien ik voor den sterksten hield, want op de horens viel voor mij niet te rekenen ¹. Na het schot sprongen de beide Maleijers dadelijk toe, en sneden het nog niet doode dier de keel af, opdat het geheel zoude uitbloeden. Daarin stelden zij groot belang, want als Mohammedanen mogten zij geen dier eten, dat niet overeenkomstig hunne voorschriften geslagt was. Daartoe wordt ver-

¹ Het gewei van de herten op Sumatra bestaat zonder uitzondering uit zes einden.

eischt, dat door eene snede van het eene oor naar het andere alle aderen van den hals doorgesneden worden, opdat er geen bloed achterblijve. Ik liet mij een' bout afsnijden; het overige namen de Maleijers mede naar het bivouac, alwaar zij het in heel dunne schijven sneden, en gedurende eenige dagen in de zon lieten droogen. Het op deze wijze gedroogde vleesch noemt men in Indië *dinding*. Men kan het vele maanden zonder bederf bewaren; om deze reden was het een zeer gewenschte voorraad voor de in het bosch achterblijvende Maleijers. Den volgenden morgen schoot ik nog een jong hert, welks horens nog week waren. Ik wist dat de Chinezen voor zulk een paar horens 6 tot 8 dollars betaalden, en ik vereerde ze aan mijne beide bedienden, Kitjil en Gedang, om ze bij de eerstvolgende gelegenheid te verkoopen. De Chinezen houden die voor een buitengewoon versterkend en bevorderend middel voor de zinnelijke liefde, waaraan zij zich, zoo als bekend is, sterk overgeven.

In de omstreken had ik vele sporen van rhinocerossen ontdekt, ook op den *sepan*, maar toch was het mij nog niet gelukt, zulk een dier onder schot te krijgen. Des namiddags volgde ik een, naar het mij toescheen, geheel versch spoor, terwijl ik meende, dat dit mij niet ver zoude wegvoeren: doch hierin bedroog ik mij: Mijn ijver was intuschen te groot om terug te keeren, want telkens dacht ik mijn doel bereikt te hebben, en altijd verder liep het spoor, over heuvels en door dalen, tot dat ik eindelijk, na wel eene mijl afgelegd te hebben, boven op een' hoogen bergrug was. De weg, dien ik afgelegd had, leverde overigens geene hinderpalen op, noch door slingerplanten, noch door dorens; het was een gebaand pad, misschien wel de gewone weg van den rhinoceros; somtijds zag men daarop eene smalle en diepe vore met water gevuld, omdat het zware ligchaam en de breede pooten van het dier langzamerhand een' diepen indruk in den zachten grond gevormd hadden. De reis begon mij nu toch wel wat lang te vallen, en reeds begon ik er aan te denken, of ik niet beter zoude doen met terug te keeren, toen ik mij eensklaps bij een' moerassigen poel bevond, waar de rhinoceros met haar jong rustte. Op het eerste oogenblik konde ik het dier in het geheel niet herkennen; het was, om zoo te zeggen, in het slijk begraven. Alleen kon ik het achterste gedeelte van den kop en het

bovenste van den rug zien. Zonder dat het dier er iets van bemerkte, was ik tot op vijf schreden genaderd. De neus rustte diep in het slijk, de ooren waren er insgelijks door bedekt. Misschien zoude het interessant, ligt ook wel gevaarlijk zijn geweest, af te wachten, hoe lang het in deze positie zoude blijven, en of het ook om adem te scheppen den kop zoude omhoog steken; ik verkoos intusschen later hieromtrent navorschingen te doen in een werk over de Natuurlijke Historie en mijn' tijd beter te besteden: het achterhoofd koos ik tot mikpunt voor mijnen kogel. Na het schot bespeurde ik geen beweging meer; het dier bleef in dezelfde houding in het slijk gezakt. Als eenig kenteeken, dat het door het schot gedood was, had er eene sterke ontlasting plaats; anders zoude ik er aan getwijfeld hebben, of ik niet op een' dooden rhinoceros had geschoten. Het jong, dat insgelijks in het slijk begraven lag, bragt na mijn schot den kop in de hoogte en ging in allerijl op de vlugt; daar echter de moeder niet volgde, bleef het op 40 passen staan, zoodat ik het met weinig moeite doodde. Het was zoo groot als een éénjarig stierkalf, maar tweemaal zoo breed. Den dooden rhinoceros uit den pool te halen was mij wat al te moeilijk; insgelijks beproefde ik het maar niet het jong als een' reebok over de schouders te leggen. Daarom keerde ik terug, en belastte den volgenden morgen de gezamentlijke Maleijers en Bataks met de taak, om mij den kop van het oude en het jong geheel en al te brengen. Dit laatste was echter onuitvoerbaar; daarom sneden zij het in stukken, en kwamen eindelijk des middags hijgend en vermoeid met hunne vracht aan. Vier mannen waren er toe noodig geweest, om alleen den kop te dragen, dien zij gemakshalve aan een' staak gebonden hadden. De Maleijers hadden er een' afkeer van, het vleesch te eten, de Bataks echter betoonden er veel vreugde over, en bereidden daarvan eene groote hoeveelheid *dinding* voor zich. Wat den ouden rhinoceros betreft, ook de Bataks schenen zijn vleesch niet te verlangen; naar hunne verzekering was het taai en had het geen' aangename smaak. Op Sumatra heeft de rhinoceros twee horens op den neus, waarvan de een 7 à 8 duim, en de andere half zoo lang is. De Maleijers en Chinezen schrijven eene eigenaardige kracht toe aan deze horens. Als zij hol gemaakt zijn en als drinkbekers gebruikt worden, schuimt

daarin, volgens hun zeggen, oogenblikkelijk de drank, als die vergiftigd is. Ik heb geen gelegenheid gehad mij van de waarheid hiervan te overtuigen. Den schedel van het dier liet ik wel toebereiden, maar liet hem toch achter, daar hij te lastig werd voor het transport te land; alleen de horens nam ik mede.

Bij mijne voorstelling van het leven in de bosschen heb ik vergeten gewag te maken van eene diersoort, kleiner dan de beschreven bloedzuigers, en die toch, wat hun aantal betreft, de hoofdbewoners zijn van de Indische bosschen, namelijk — de mieren. In dit opzigt zijn deze bosschen volstrekt niet te vergelijken met de bosschen, zoo als men die des zomers in Europa ziet. De bosschen in Indië zijn wezenlijk bezaaid met deze dieren. De meest onderscheidene soorten vindt men er; van de grootte van een vierdedeel van een' gierstkorrel, tot 1½ duim toe. Naar evenredigheid van deze verschillende lengte is ook de dikte; de kleur is wit, zwart, bruin of rood. Gelukkig hebben deze dieren, hoewel verspreid over de geheele oppervlakte van den boschgrond, en ofschoon zij in lange troepen heen- en weermarcheren, hun voornaamste verblijf op de boomen. Alle stammen, op geringe uitzondering na, worden door mieren bewoond; vele schijnen er geheel en al mede bedekt te zijn. De voetganger wordt intusschen door haar niet lastig gevallen; maar niet alleen in de bosschen, ook in de woningen worden mieren aangetroffen. Geen huis is er in Indië, dat niet mede door mieren bewoond wordt, zoowel de armoedigste hut der Maleijers, als het paleis van den nabob. Maar ook hier kunnen zij niet gezegd worden den mensch lastig te vallen, daar ze veeleer voor hem uit den weg gaan. In vele huizen wordt men ze in 't geheel niet gewaar. Wil men ze echter als door een' tooverslag zien verschijnen, dan behoeft men eenvoudig maar een bakje met suiker of zoo iets gevuld op een of ander stuk huisraad te plaatsen. Kasten, tafels en andere meubels, die men voor deze dieren wil beveiligen, worden met de pooten in kleine bakjes met water gezet; dit is toereikend. De kleinste soort van mieren, die de huizen bewonen, is zonder gewapend oog niet te bemerken. Wanneer eenig stuk vaatwerk met rijst of suiker gevuld door mieren bedekt is, dan zou men geneigd zijn, ze voor niets anders dan stof te houden.

De witte mier daarentegen is een gevaarlijke vijand, hoewel die niet zoo talrijk is en ook minder aangetroffen wordt. Gelukkig vindt men deze in maar weinig huizen, en als het bekend is, dat men ze ergens vindt, wil niemand tot den aankoop van zulk een huis overgaan, of er althans maar een' heel lagen prijs voor betalen. Één dag is toereikend voor een' zwerm witte mieren, die onbemerkt binnenrukt, om de schoonste garderobe, linnengoed, boeken, kortom alles te vernielen, wat niet van metaal is. Het schijnt, dat zij een scherp en invretend vocht bij zich hebben, dat vooral veel toebrengt tot de vernieling der voorwerpen; want de stoffen, waarover zij heengelopen hebben, bederven en vergaan. Evenwel kan men zich ook tegen dezen vijand beschutten door het plaatsen van bakjes met water onder menbelstukken, zoo als ik hierboven reeds gezegd heb.

Nadat ik mij nog eenige dagen had opgehouden aan het meer Danaudi-atas en het behoorlijk opgenomen had, besloot ik naar Tobing terug te keeren, echter niet alvorens ik eenige punten in de nabijheid beklommen had, die van belang waren voor mijne opmetingen.

Gedeeltelijk volgde ik een' anderen weg op mijne terugreis, en overnachtte bij die gelegenheid in een klein Batak-dorp. Men was bezig met in de naburige velden rijst te planten, en daar zag ik tot mijne bevreemding, dat de vrouwen dit werk verrigttten onder groote manden, die tot dat einde van rottan gevlochten worden. Dit was een middel om zich tegen den koningstijger te beveiligen, die in deze streek veel gevonden werd en zeer gevaarlijk was. Het is namelijk eene bekende daadzaak, dat de tijger, hoewel hij gewoonlijk onverhoeds den mensch aanvalt en wel van achteren, wegloopt, als de eerste sprong mislukt. De korven waren dus niet slecht daartoe uitgekozen, want de tijger, die tegen den korf opspringt, mist zijn doel, en maakt regtsomkeert, zoodra hij ziet, dat hij den mensch niet bereikt heeft.

De huizen van dit dorp bestonden uit 8 à 10 ellendige Bataksche bamboeshutten, die in geen vergelijking kwamen met de hooge huizen van ijzerhout, welke ik in Sikoempoelan gezien had. Morsigheid en onzindelijkheid, die den bezoeker in elk dorp der Batak's welkom hoeten, hadden hier den hoogstmogelijken graad bereikt. Dit is zeer natuurlijk. De huizen rusten alle op palen van 6 à 7 voet hoog; onder de huizen

hebben, in ieder dorp, naar evenredigheid der grootte, 40 à 100 varkens en 20 à 30 honden hunne verblijfplaats. Allerlei vuilnis wordt van boven maar zoo op de daar beneden rustende vierbeenige bewoners neêrge worpen, die dan door een zacht geknor hunne tevredenheid en erkentelijkheid uitdrukken. Daar niemand er aan denkt, iets, dat op een afvoeringskanaal gelijk, te graven, of van tijd tot tijd eens schoon te maken, staat het heele dorp weldra letterlijk in eene alles behalve zindelijke saus; hierin was mij altijd de schaduwzijde van de Batak-dorpen gelegen, en die der Maleijers winnen het hun in dit opzigt ver af. De laatstgenoemden hebben noch varkens noch honden, en zijn meer op zindelijkheid gesteld. Ik zocht de ruimste hut van het dorp, die ongeveer 30 voet lang en 20 voet breed was, uit, en klom de trap op, die naar den ingang geleidde. Om dit behoorlijk te doen, had men wel wat aanleg voor koordedanser noodig; want wat ik hier trap noem, bestond slechts uit een' dunnen boomstam, $\frac{1}{2}$ voet in middellijn, die hier en daar wat uitgehouwen was. De hut zelve zal 20 voet hoog geweest zijn en stond 7 voet boven den grond, op palen. De muren bestonden uit groote stukken boomschors; het dak was met palmbladen bedekt. Toch had deze veel vóór bij de andere, die op palen van bamboes rustten en maar half zoo groot waren. Het bamboes bereikt eene hoogte van 50 voet, en heeft van onderen een' omtrek van $1\frac{1}{2}$ voet. Het volgende diene tot opheldering aan dezen of genen onder mijne lezers, die zich misschien een verkeerd denkbeeld maakt van dit dekken met palmbladen. De palmboomen dragen bladeren, die geen groote afmeting hebben, daar ze slechts $1\frac{1}{2}$ à 2 duim breed en 2 voet lang zijn. De tak, aan welke de bladeren aan weerszijden symmetrisch hangen, ziet er uit de verte uit, als of het een blad was van 7 of 8 voet lang. In Indië gebruikt men tot het dekken de bladeren van den nipa- en den kokospalm, en vervaardigt daaruit de voorwerpen (*atap*), die als pannen moeten dienen, en welke 4 à 5 voet lang en 1 voet breed zijn. In grotere plaatsen en steden vervaardigt men die om ze te verkoopen. De prijs per 100 is gemiddeld 2 à 3 gulden Holl. Om ze te maken, vouwt men 50 à 60 van de smalle bladeren over een' staak heen, waartoe men gewoonlijk een gedeelte van den gespleten' tak neemt, en rijgt of

naait die daarop met dunne rottan; men doet zulks derwijze, dat het volgende blad altijd het vorige voor de helft bedekt, zoodat er geen vocht kan doordringen. Deze aldus vervaardigde sohijven (zoo kan men ze gevoegelijk noemen, want ze zijn maar zoo dik als twee op elkander gelegde bladeren) worden bij het dekken, even als onze pannen, laagsgewijze op elkander gelegd. Men maakt ze ook dikwijls in denzelfden vorm uit het 3 à 4 voet lange Indische gras *alang-alang*; alleen zijn deze laatste 1 à 2 duim dik, opdat ze tegen den regen bestand zouden zijn. Deze beide soorten van bedekking uit palmbladen en uit *alang-alang* zijn algemeen in geheel Indië in gebruik. Slechts in eenige streken, op Borneo bij voorbeeld, heb ik houten dakplankjes gezien op de huizen van goede Maleijers, en in de bergstreken van sommige eilanden gebruikt men tot dekking ook een' zwarten palmbast (*idjoe*), die er uitziet als lang paardehaar; intusschen enkel maar op plaatsen, waar deze palmsoort in overvloed groeit. De huizen der gegoede Europeanen te Batavia en in eenige andere steden zijn voor een klein gedeelte van gebakken steen vervaardigd en met dakpannen belegd; dewijl echter onder een pannen-dak de temperatuur veel warmer is, legt men over zulk een dak nog dikwijls eene dekking van palmbladen heen om de groote warmte wat te matigen.

Bij het binnenkomen vond ik de hut gepropt vol met gasten, zoo mannen als vrouwen; daarom wilde ik terugkeeren en eene andere verblijfplaats zoeken; maar de eigenaar van het huis, Radja Hindoe, het opperhoofd van het dorp, verzocht mij een half uurtje geduld te hebben; dan zoude het zich wel schikken.

In een' hoek van de hut had hij intusschen 9 of 10 gevlochten maten voor mij nedergelegd, en wel in eene zekere rangorde. De onderste mat was zeer grof gevlochten en van eene aanmerkelijke grootte, de volgende was iets kleiner en fijner, de derde was fijner dan N°. 2, en de tiende en laatste mat kon wel een kunstwerk heeten van fijn vlechtwerk. Reeds vroeger had ik in Maleische huizen kennis gemaakt met het gebruik van een aantal matten over elkander heen te leggen, ten einde daardoor de rustplaats wat zachter te maken. De gevlochten mat is het eenige meubel in Maleische huizen: te vergeefs zoude men er andere

zoeken. Waar veel scheepvaart is, en vooral daar, waar Arabische invloed zich meer heeft doen gelden, b. v. bij de vorsten van Borneo, vindt men soms wel onder de meubels kleine tapijten, als artikelen van weelde. Op Sumatra intusschen heeft men zich tot nog toe bij de mat bepaald. De waarde van zulk eene mat (*tikar*) hangt meereendeels alleen af van het min of meer kunstige vlechtwerk, want de stoffen, die men daartoe bezigt, zijn slechts stroo- en rietsoorten. De prijs verschilt van 10 Hollandsche centen tot 5 ropijen (5 Holl. guldens). Daarentegen heerscht er ook in stroomatten eene groote weelde in sommige goudrijke streken van Sumatra, b. v. Korintji. Men vindt daar met goud doorvlochten matten, die f 50 à f 100 het stuk kosten.

Door middel van 30 à 40 el katoen, die ik altijd medevoerde, om desnoodig in ieder Indisch huis eene soort van afgezonderd vertrek te kunnen maken, hadden mijne dienaren spoedig mijne kamer opgeslagen, die het vierde deel van de hut innam. Gebruikt men die voorzorg niet, dan is de, wel is waar vergeeflijke, maar niettemin lastige nieuwsgierigheid der inboorlingen haast niet uit te staan. Door de opgetrokken wanden en mijne daar buiten zittende bedienden was ik beschermd tegen een al te lastig opdringen, en in staat gesteld om te schrijven, te teekenen of te slapen, zonder gehinderd te worden. Zoo doende konde ik zelf de uren kiezen, waarin ik mij openlijk wilde vertoonen, in welk geval ik het geheele huis vol bezoekers had, die niet moede werden van mij te bewonderen. Ik had dan steeds een interessant onderhoud met de hoofden, waarbij het ons nooit aan stof ontbrak; hetzij ik hun iets uit het land der blanken mededeelde, hetzij ik onderzoek deed naar hunne eigene zeden en gewoonten, naar bosch en jacht, naar oude en nieuwe tijden, het onderwerp werd nooit uitgeput.

De huisvrouw (*inang*) had mij bij mijne aankomst met veel voorkomendheid kalebassen met water gebragt; zij goot die over mijne voeten uit, waardoor ik ze konde bevrijden van den onaangename invloed, dien mijne korte wandeling tusschen de huizen daarop uitgeoefend had. Prijzenswaardig is bij de algemeene morsigheid het gebruik der Bataks, volgens hetwelk zij, alvorens binnen te treden, eerst de voeten, en, vóór het eten, de handen wasschen.

Reeds heb ik gezegd, dat ik bij het binnenkomen het huis vol menschen vond; ik had al vóór dien tijd eene vervaarlijke muziek gehoord; inzonderheid maakten eenige trommels en koperen bekkens een' zeer on-aangenamen indruk op mijn Europeisch gehoor. De aanleiding tot dit rumoer bemerkte ik intusschen eerst, nadat ik reeds eenigen tijd in het huis geweest was. Eene oude vrouw stond op een' *bali-bali*¹, dié maar eenige voeten hoogte had, maar, wat lengte en breedte aangaat, wel de halve hut besloeg; zij was in eene soort van geestverrukking. Zij scheen zich met onzichtbare wezens te onderhouden. Zij gesticuleerde met de handen en sprak enkele woorden; eischte het een en ander, zoo als betel en een' schotel met rijst. Ik vermoed, dat dit geschiedde met oogmerk om ze aan de geesten voor te zetten. Aan de rijst rook ze eerst, en schreeuwde eensklaps: *Baoe! Baoe!* (zij riekt! zij riekt!) Waarnaar — dat was de vraag, die aan het gezelschap ter oplossing overgelaten werd. Kortom, de rijst moest weér weggenomen en iets anders gebracht worden. Weinig merkwaardigs leverde deze pythia mij op. Later vernam ik, dat zij had moeten beslissen, of zekere ernstig zieke vrouw in het dorp weder gezond zoude worden, en of zij misschien ook betooverd was. Ik weet niet of die taak tot genoegen der familie uitgevoerd werd, maar was hartelijk blijde, dat zij eenige minuten later met de muziek verdween.

Met uitzondering van drie Bataks had het gezelschap zich verwijderd. Deze behoorden tot de oostelijke Batak-distrikten aan gene zijde van Pitjakolling, en waren voornemens zich in deze streek te vestigen.

Ik had intusschen een gedeelte van mijn uit katoen vervaardigd vertrek geopend, eene Manilla sigaar opgestoken, en mijn bediende had voor thee gezorgd. Na vermoeijende marschen in tropische streken is niets zoo verkwikkend en heilzaam voor de gezondheid, als warme ververschingen. De Chinezen zonder uitzondering en de meeste Europeanen drinken vrij warme thee, waarna de dorst langzamerhand verdwijnt. Nog beter en verfrisschender is intusschen een drank, dien, voor zoo

¹ *Bali-Bali*: een voorwerp, dat iets heeft van bedstede, bank en tafel, het eenige meubel, dat men, schoon zeldzaam, in Maleische huizen ziet.

ver ik weet, alleen de Maleijers van Sumatra gebruiken, en wel thee van geroosterde koffijbladeren, onder den naam van *Kawa* bekend. De smaak is min of meer bitter, en niet zoo lekker als van de gewone koffij; daarentegen is deze drank veel gezonder; na moeilijke marschen is hij buitengewoon heilzaam en verlichtend, en stilt ook den dorst beter dan de thee. Terwijl ik dan met genoeg mijn thee gebruikte, verscheen Radja Hindoe met een siriekastje ¹ en een' grooten bamboes vol ajer-majan ², en zijne vrouw met de gebruikelijke geschenken, bestaande in rijst en kippen. Radja Hindoe hield eerst eene mooie redevoering, eene beleefdheid, die een wel opgevoed Batak niet achterwege zal laten; daarop zette hij zich naast mij neder, de beenen kruislings over elkander geslagen, en proefde een' kop thee, welke drank hem nog onbekend was, en die hem wel scheen te smaken.

Niets bijzonders meer op te merken hebbende, wil ik hier mijn reisverhaal afbreken. Eenige dagen later bevond ik mij weder in het Nederlandsche etablissement Tobing.

¹ *Sirie* (in Europa zegt men *betel*) is het blad van eene peperplant, waarvan alle Indianen hartstogtelijke liefhebbers zijn; ze kaauwen het, vermengd met kalk en nog twee andere specerijachtige en bittere zelfstandigheden, *gambir* en *pinang*. Het eerste is het bittere blad van de gambir-struik, en het laatste, de kleine noot van eene palmsoort, zoo groot als een duivenei.

² *Ajer-majan*, palmwijn, elders onder den naam van *Sagoweer* bekend. Versch is hij zóó zoet, dat hij niet te drinken is; na eenige uren raakt hij echter aan 't gisten, en heeft dan een' aangename, zuurachtigen smaak.